15 АВГ 1991

Халқ денгиздир, халқ тўлқиндир, халқ кучдир!

ХАЛҚ СЎЗИ

خلق سوزى

ҲИЖРИЙ:
ҚАМАРИЙ, 1412 ЙИЛ,
МУҲАРРАМ, 28-КУН.

ШАМСИЙ,
1370 ЙИЛ,
АСАД, 21-КУН.

ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ КЕНГАШИНИНГ РЎЗНОМАСИ

1991 йил 1 январдан чиқа бошлаган

1991 йил 9 август жума, 152-сон

НАРХИ ОБУНАЧИГА 7 ТИЙИН. СОТУВДА 10 ТИЙИН.

ЎЗБЕКИСТОН ССР ПРЕЗИДЕНТИ ҲУЗУРИДА СУҲБАТ

Таэквондо халқаро федерациясининг делегацияси Тошкентда меҳмон бўлиб турибди.

Ўзбекистон ССР Президенти И. А. Каримов делегация аъзоларини 8 август куни қабул қилди.

Суҳбат чоғида Ўзбекистон ССР Президенти И. А. Каримов аҳолининг деярли ярмини 20 ёшгача бўлган ёшлар ташкил этадиган Ўзбекистонда спортнинг бу турини ривожлантириш мақсадга мувофиқлигини таъкидлади. Таэквондо халқаро федерацияси билан Ўзбекистон ССР Спорт давлат комитети ўртасида янги спорт клубларини ташкил этишни, мамлакатда ва чет элда сотиш учун спорт формалари ва сумкалари, нишонлари ва эсдалик совғалар тайёрлайдиган фабрика барпо этишни кўзда тутувчи икки томонлама шартнома тузиш таклиф этилди.

Учрашувда келгуси йилнинг февраль ойида Ўзбекистонлик таэквондо спорт мастерлари учун семинар ўтказиш тўғрисида аҳдлашувга эришилди.

Таэквондо халқаро федерациясининг президенти генерал Чой Хон Хи учрашувда сўзлаб, Ўзбекистон шарқча яккама-якка кураш усули оммалашаётган жаҳондаги марказлардан бири бўлиб қолаётганлигини таъкидлади. Ўнлаб ўзбекистонликлар спортнинг таэквондо турида катта ютуққа эришдилар, жаҳон биринчиликларида медалларни ва «қора камар» тақиб юриш ҳуқуқини қўлга киритдилар.

Суҳбатда таэквондо халқаро федерациясининг бош котиби жаноб Ли Ки Йонг, Ўзбекистон ССР Спорт давлат комитетининг раиси А. Н. Назиров, СССРдаги таэквондо марказининг бош директори В. В. Лигай иштирок этдилар.

(ЎзТАГ).

Сўз-Ўзбекистон ССР халқ депутатларига

КАСАЛНИ УНВОН ЭМАС, ИҚТИДОР ТУЗАТАДИ

ЖАМИЯТИМИЗ тараққиётининг бош йўналишига айланган қайта қуриш жараёни биринчи навбатда аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш масаласига оид ҳамма камчилик ва нуқсонларни ойдинлаштириб берди. Бизнинг жумҳуриятимиз аҳолининг саломатлиги бўйича мамлакатда энг охирги ўринларда эканлиги, ҳатто жаҳондаги кўпгина ривожланаётган мамлакатлардан ҳам ортда эканлиги хусусида бугунгача жуда кўп гапирилди.

Тўғри, халқ саломатлигини муҳофаза қилишнинг аҳволини одилона баҳолаш ва сабабларини аниқлаш учун бу ҳақда гапириш керак, албатта. Жамият ҳаёти ва иқтисод соҳасида жадаллашиб бораётган қайта қуриш жараёни халқ саломатлигини муҳофаза қилиш системасининг ҳам устун даражада тараққий этишини талаб қилаётир. Акс ҳолда, иқтисоддаги илк ўзгаришлар кўрсатиб турганидек, соғлиқни сақлаш соҳаси бир неча йил ортга улоқтириб ташланиши мумкин.

Янгича иқтисодий муносабатларнинг саломатликка акс таъсир этаётганлигининг туб сабаби нима? Бу саволнинг ечими учун биргина мисол келтириш кифоя: қишлоқ хўжалигида ижара ва оила пудрати ривожланиб бораяпти. Аммо шубҳа йўқки, бу — қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг иқтисодий жиҳатдан энг истиқболли йўли. Бироқ давлат таъқиқлаш чораларини қўллаб жамоа ва давлат хўжаликларида ҳомиладор аёллар ва болалар меҳнатини чеклаб қўйган. Бундан аҳолининг ўзи манфаатдор бўлса, ижара ва айниқса оила пудрати шароитида таъқиқлаш чораларининг тайин-таъсири қолмайди. Биз буни амалда кўриб турибмиз. Хусусий корхоналарда ишлаётганлар саломатлигини муҳофаза қилиш шартларини таъминловчи чоралар бутунлай йўқ ҳисобда. Меҳнат ва саломатликни муҳофаза қилишнинг давлат корхоналари учун мўлжалланган ҳамма қонун-қоидаларини хусусий соҳаларда тўғридан-тўғри қўллаш ҳеч қандай натижа бермаслиги мумкин.

Жумҳурият Соғлиқни сақлаш вазирлиги иқтисодда юз бераётган ўзгаришлардан четда тургани йўқ. Соғлиқни сақлаш соҳасида иш юритишнинг янгича йўллари ишлаб чиқилиб, жорий этилмоқда. Янгилик муаллифларининг фикрича, у тиббиёт ходимларининг тиббий ёрдам сифатини яхшилашдан манфаатдорлигини оширади, корхона ва алоҳида шахслар тўлайдиган бадал ҳисобига қўшимча маблағларни жалб этиш имконини беради.

Жазм этилган вазифа оғир ва камчиликлардан холи эмас. У биринчи галда шу билан боғлиқки, бизда тиббий ёрдам учун бисотдан ажратилган маблағ ривожланган мамлакатлардагига нисбатан бир неча баравар, мамлакатимиздагига нисбатан эса 20 фоиз камдир. Бундан ташқари кўпгина корхоналарда жамоа худбинлиги ўсиб бораяпти. Аниқроқ қилиб айтадиган бўлсак, иш ҳақи жамғармасини ҳатто баъзи ижтимоий дастурларни бажармаслик, табиатни муҳофаза қилиш ва иш шароитини яхшилаш тадбирларига ажратилган маблағни тежаш ҳисобига ҳам анча оширишга ҳаракат қилинмоқда. Муносабат шундай бўлгач, соғлиқни сақлашга, айниқса, оналик ва боланикни муҳофаза қилиш, юқумли касалликлар каби бугунги кунда энг қолоқ бўлган соҳаларга ажратиладиган маблағ кўпаярмиди.

Бизнингча, янги дастурдаги ва умуман таклиф этилаётган кўпгина ғойиҳалардаги энг асосий камчилик уларнинг мавжуд системани такомиллаштиришдан келиб чиққанлигидир. Ваҳоланки, бу системада соғлиқни сақлаш соҳаси хизматига муҳтож бўлган аниқ кишиларнинг нуқтаи назарлари ҳисобга олинмаган. Эътироз йўқ, соғлиқни сақлаш хизмати давлат томонидан тартибга солиб турилиши керак. Бироқ соҳага ажратиладиган маблағнинг буюртмачиси ҳам, унинг эгаси ҳам система эмас, балки инсоннинг ўзи бўлмоғи керак.

Халқ саломатлигини муҳофаза қилишни яхшилаш йўлларини ахтариш ҳаракати бутун мамлакат бўйлаб давом этаётир. Бу борада бошқа жумҳуриятлар ва хорижий мамлакатлар тажрибасини тақдим этар эканмиз, биз нафақат иқтисодий хослик, балки халқ турмушининг ижтимоий ва маданий даражасидан келиб чиқиб фикр юритмоғимиз лозим. Оилаларни қолипга солиш хусусидаги таклиф оналар соғлиғини ва болалар келажагини муҳофаза қилишга қаратилган бўлишига қарамай, халқ орасида аксарият кўпчиликнинг эътирозига сабаб бўлгани бежиз эмас, ахир.

Маълум кучлар тарқатаётган миш-мишларга қараганда, соғлиқни сақлаш муассасалари аёллар саломатлигини текширувдан ўтказаётган чоғда шундай тадбирларни қўллаётган эмишларки, гўё бу аёллар пуштини қирқишга, туғишни чеклашга қаратилганмиш. Амалда эса бу тадбирлар қатъий тиббий ҳолатларга қараб ва фақат нимжонлашган, экстрагенитал (юрак, буйрак, жигар ва бошқа аъзолар) хасталикларига чалинган аёлларнинг розилиги билангина қўлланилмоқда. Чунки ҳомиладорлик чоғидаги бундай касаллик онани ҳам, туғилажак болани ҳам оғир оқибатларга олиб келиши мумкин.

Ёки эркак доя-гинеколог касбига оид фикрларни олайлик. Эркакларнинг бундай касбда ишлашларини чеклаш тўғрисидаги таклифлар тўғрими? Ўйлаймизки, ҳар икки ҳолат ҳам бизнинг маданий савиямизни, тиббий билимимиз қай даражада эканлигини кўрсатади.

Соғлиқни сақлаш соҳасига ажратилган маблағ анчагина кўпайтирилган бўлишига қарамай, халқ саломатлигини муҳофаза қилишда, моддий-техника ва дори-дармон таъминоти, беморларнинг овқатларида кўзга ташланадиган силжишлар юз бергани йўқ. Бу қурилиш ва таъмирлаш ишларининг қимматлашуви, ускуна ва аппаратлар, дори-дармон ва озиқ-овқат маҳсулотлари қийматининг ошиши билан кўп жиҳатдан боғлиқдир. Бундай шароитда ва қандай воситалар ҳисобига соғлиқни сақлашни яхшилаш мумкин?

Бугунги кунда жумҳурият соғлиқни сақлаш соҳасининг бисоти 2,5 миллиард сўм. Бу озми ёки кўпми, етарлими ёки етарли эмасми? Биз «ҳамма ишни кадрлар ҳал этади», деган гапни такрорлашни хуш кўрамиз. Ваҳоланки, инсон саломатлиги асосий бойлик ҳисобланса ҳам тиббиёт ходимлари жумҳуриятда энг оз ҳақ тўланадиган касб эгалари ҳисобланадилар. Яна шуни ҳам айтиш керакки, кўпгина жумҳуриятлардаги ҳакимларнинг ўртача иш ҳақи бизникиларга нисбатан 25 — 30 фоиз юқори. Тиббиёт ходимлари маошини ошириш хусусидаги ваъдалар, уларнинг ўзлари эгаллаб турган мансабларига қай даражада лаёқатли эканликларини аниқлашга қаратилган навбатдаги аттестация компаниясига айланиб кетди.

Бир ой давом этган бу «имтиҳон» кўпчилик учун энсақотирар синов бўлди ва асабларни таранглаштирди. Наҳотки ҳаким ёки ҳамширанинг ишбилармонлик ва касб маҳоратини ярим соат ичида (комиссия ҳар қанча лаёқатли бўлмасин) аниқлаш мумкин бўлса? Ўйлаймизки, бундай бўлмайди. Ҳаким ва ҳамширанинг малакасини фақат даволанувчи беморгина холис ва тўғри баҳолаши мумкин.

Санитария ходимлари ва ҳамшираларнинг маошлари ҳамон энг қуйи тирикчилик даражасида қолиб кетмоқда. Бу шунга олиб келмоқдаки, давлатнинг салмоқли маблағи ҳисобига таҳсил кўрган ҳамширалар бошқа корхона ва ширкатларга ишга ўтиб кетмоқдалар. Бу масала ҳал этилмас экан, ҳар қанча мутахассис тайёрламайлик, барибир етишмайди. Дарвоқе, мутахассисларни ҳадеб кўпайтиравериш керакми ўзи? Ахир биз бу борада кўпгина ривожланган мамлакатларга етиб олганмиз-ку. Афтидан, муолажанинг сифати устун бўлиши, соҳага фақат лойиқ кишилар келишини таъминлаш тўғрисида ўйлайдиган, қайғурадиган вақт келганга ўхшайди. Аммо чинакам рақобатсиз бунга эришиш амримаҳол.

«Бизда ҳакимлар етишмайдию қанақа рақобат ҳақида гап бўлиши мумкин» дейишади. Бу ўринда бизнинг соғлиқни сақлаш системамиз инсон саломатлигини муҳофаза қилишга эмас, балки беморга ёрдам бериш асосига қурилганлигини назарда тутмоқ керак. Агар шу система ўзгартирилса, кўпгина тиббиёт ходимлари ишдан озод бўлардилар. Бундан ташқари мутахассислар таклиф этилаётган ўрин рақобатли бўлмоғи лозим. Яъни мутахассислар яхши маош ва қулай иш шароити билан жалб этилиши керак. Ана шунда касб маҳорати ўсади, қўполлик ва меҳрсизлик бўлмайди.

Сир эмаски, ҳозир биздаги мавжуд малака ошириш усулларининг ҳаммаси амалда самарасиздир. Ҳакимлар кейинчалик даража олиш учунгина малака ошириш дарсларига қатнайдилар. Чунки у ёки бу ҳакимга даража аввал малака ошириш дарсидан ўтганига қараб, шундан сўнггина ўз иш жойида эришган ютуқларига қараб берилади.

Ҳар ҳолда биз битимлар системасига ўтсак керак. Чунки бу системада ҳеч қандай даража ва унвон аҳамиятга эга бўлмайди, ҳакимнинг фақат бемор томонидан аниқланган билими, лаёқати ва инсонпарварлигигина асосий мезонга айланади.

Б. ҚОДИРОВ,
Ф. ФУЗАИЛОВ,
Ўзбекистон ССР халқ депутатлари.

ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ КЕНГАШИ РАЁСАТИДА

Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши Раёсатининг 7 августда бўлган навбатдаги мажлисида «Халқ сўзи» ва «Народное слово» газеталари таҳририятининг фаолиятини янада такомиллаштириш билан боғлиқ бир қанча масалалар кўриб чиқилди. Ҳар томонлама ўрганиш бир қанча жиддий муаммолар, жумладан «Народное слово» газетасининг чиқарилиши ва аҳоли орасида тарқалиши билан боғлиқ муаммолар борлигини кўрсатди — бу газета тиражининг ярми «Союзпечать» дўконларида сотилмай қолмоқда, унга обуна даражаси жуда паст. Бундай аҳвол кўп жиҳатдан ҳозирги вақтда республикада рус тилида умумий тиражи 5 миллион нусхадан ортиқ икки мингтадан кўпроқ республика ва иттифоқ нашрлари тарқатилаётганлиги, обуна нархи анча ошганлиги билан боғлиқ. Шундай қилиб, «Народное слово» газетаси тиражини ўзини ўзи оқлайдиган даражада кўпайтиришнинг чинакам истиқболлари йўқ, таҳририят эса ўз фаолиятини яхшилашга қодир эмас, деб таъкидлашди Раёсат аъзолари.

«Халқ сўзи» ва «Народное слово» газеталари бош муҳаррири вазифасини бажарувчи Н. Саъдуллаев, Ўзбекистон ССР Матбуот давлат комитетининг раиси У. А. Абдураззоқов, республика Молия вазирининг биринчи ўринбосари Т. Н. Гуськова, В. И. Ленин номли Тошкент давлат дорилфунуни СССР халқлари адабиёти кафедрасининг мудири Л. П. Қаюмов, «Ўзбекистон матбуоти» журналининг бош редактори З. И. Есенбоев, Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши Раёсатининг аъзолари Э. Х. Ҳалилов, Р. Х. Абдуллаев, П. Қ. Ҳабибуллаев, Ғ. З. Заҳриддинов, Э. Н. Хўжаев, П. Қ. Қодиров ва бошқалар ахборот берди ва газеталар таҳририяти фаолиятини янада яхшилашга доир таклифларни айтдилар. Улар республика Олий Кенгаши бешинчи сессиясининг тегишли қарорини амалга ошириш юзасидан кўрилаётган чора-тадбирларни қўллаб-қувватладилар ва Раёсатнинг мазкур масалага доир қарори лойиҳасига бир қанча муҳим қўшимчалар киритдилар. Ошкоралик ва депутатлик одоби комиссиясининг раиси Э. Т. Шайхов таклиф этилаётган қайта тузиш масаласи комиссиянинг бир кун олдин бўлиб ўтган мажлисида ҳар томонлама муҳокама этилгани ва маъқуллангани ҳақида ахборот бериб, комиссия номидан киритилган таклифни қабул қилишни тавсия этди.

«Халқ сўзи» ва «Народное слово» газеталарини чиқариш учун ўзини оқламайдиган харажатларни камайтириш мақсадида, шунингдек Олий Кенгашнинг позициясини янада изчиллик ва собитқадамлик билан тасдиқлаш, газеталарнинг, уларнинг олдига қўйилган умумий вазифалар бажарилишини таъминлаши зарурлигини эътиборга олиб, Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши Раёсати «Халқ сўзи» — «Народное слово» ягона таҳририятини тузишга қарор қилди ва бундан буён «Халқ сўзи» — «Народное слово» газетасида эълон қилинадиган материаллар асосан бир-биридан таржима материаллари бўлади, деб белгилаб қўйди.

А. Р. Саидов «Халқ сўзи» — «Народное слово» газетаси бош муҳаррирининг биринчи ўринбосари, Т. И. Назаров, Л. Н. Пак бош муҳаррирнинг ўринбосарлари, А. И. Ковалев, С. Ф. Муҳиддинов масъул котиблар этиб тасдиқландилар. Мажлисда газета таҳрир ҳайъати таркиби ҳам тасдиқланди. Унга Ўзбекистон ССР халқ депутатлари ва халқ депутатлари маҳаллий советларининг депутатлари, таниқли журналистлар, олимлар, ижодкор зиёлиларнинг вакиллари, халқ хўжалиги турли тармоқларининг мутахассислари киритилди. Таҳририят тузилиши ва штатлари, харажатлар сметаси тасдиқланди.

Раёсат мажлисида Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши Ошкоралик ва депутатлик одоби комиссияси тўғрисидаги Низом ҳамда депутатлик одоби қоидалари қабул қилинди. Бу ҳужжатларни Ошкоралик ва депутатлик одоби комиссиясининг аъзолари тайёрлаган ва шу комиссиянинг бир қанча комитетлар ва Ўзбекистон ССР халқ депутатлари иштирок этган кенгайтирилган мажлисида олдиндан кўриб чиқилган эди. Депутатларнинг кўпгина таклифлари, Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши ва унинг органлари фаолиятининг тажрибаси бу ҳужжатларда мужассамлашган.

Қабул қилинган Низом ва қоидаларнинг бош мақсади парламент иши маданиятини янада оширишга ҳамда депутатлар уюшқоқлигини кучайтиришга, уларнинг ижтимоий фаолиятида интизом ва ўзини ўзи назорат қилиш жараёнларини мустаҳкамлашга кўмаклашишдан иборат. Жумладан, депутатлик одоби қоидаларининг 12 моддасида Ўзбекистон ССР халқ депутати бошқа халқ депутатлари билан муносабатларида одоб меъёрларига риоя қилишга, уларнинг шаъни ва қадр-қимматини сақлаш тўғрисида ғамхўрлик қилишга, бошқа округлар сайловчилари орасида тарғибот ва ташвиқот фаолиятидан, сайловчиларга таъсир ўтказишнинг ўзга усулларидан тийилиб туришга, Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши, унинг раиси ёки сайлаб қўйилган органларнинг топшириғи бўлмаса, ўз касбдошларининг депутатлик ишларига аралашишдан тийилиб туришлари шартлиги кўзда тутилган.

АЛИШЕР НАВОИЙНИНГ 550 ЙИЛЛИГИ ЮБИЛЕЙИ ОЛДИДАН

ЎЗЛИГИНИ ТОПГАН ЭЛ

Ёзнинг офтоби куйдирган-дан-куйдиряпти. Замонамиз фарҳодлари бу ноқулайликларга беписанд қараб, улуғ бобомиз ҳазрат Алишер Навоий монументал комплексини бунёд этиш учун жонбозлик қилмоқдалар.

Ҳа, гўзал Тошкентимиз бағри яна бир зиёратгоҳ билан бойийдиган бўлди. Комсомол кўлининг ёнгинасида қад кўтараётган бу иншоот бобомиз шаънига шаън қўшадиган авлодларнинг эҳтиромидир. Бир томони Халқлар дўстлиги саройига туташган бу зиёратгоҳ ўзига хос бетакрор услубда бунёд этилмоқда. Ушбу комплекс асосини улкан гумбаз ва гумбаз остига ўрнатиладиган Навоий ҳайкали ташкил этади. Гумбазга қараб боришда фавворалар қўйилган. Ўрта узун ҳовуз, ҳовуз атрофида мармар йўлакча ётқизилмоқда. Бундан ташқари тўрт томондан тўртта ҳовуз қазилган, ҳовузларга мармар тошлар ётқизилган.

— Улуғ Навоийга бўлган халқимизнинг эҳтироми ва меҳри биз қурувчилардан тез ҳамда сифатли ишлашни талаб этади, — дейди Тошкент йўл қурилиши ва таъмирлаш бошқармасига қарашли 4-қурилиш бошқармаси прораби Асқарали Пўлатов. — Ҳозиргача бир ярим миллион сўмлик иш бажарилди. Насиб этса шу ойнинг охиригача барча ишларни сифатли қилиб якунлаймиз. Бизлар ободонлаштириш ишларини бажарсак, «Ташметрострой» қурувчилари гумбазни ўрнатиш ва ҳайкал пойдеворини тиклаш ишларини олиб бормоқда. Қурувчиларимиздан В. Бестров ва А. Турдиқулов бригадалари, айниқса ҳаммага ўрнак бўлмоқдалар.

Ушбу монументал комплекс қурилишида шаҳарнинг бир қанча ташкилотлари бир ёқадан бош чиқариб ҳамжиҳатлик билан иш олиб боришмоқда. Комплекс ижодкорлари А. Навоийнинг тарихий ролини, асрлардан буён зиё бериб келаётган асарлари, ҳикматларини уйғунлаштиришга ҳаракат қилганлар.

Буюк мутафаккир айтганидек:

Эл нетиб топгай мениким
Мен ўзимни топмасам...

Ш. СОДИҚ,
«Халқ сўзи» мухбири.

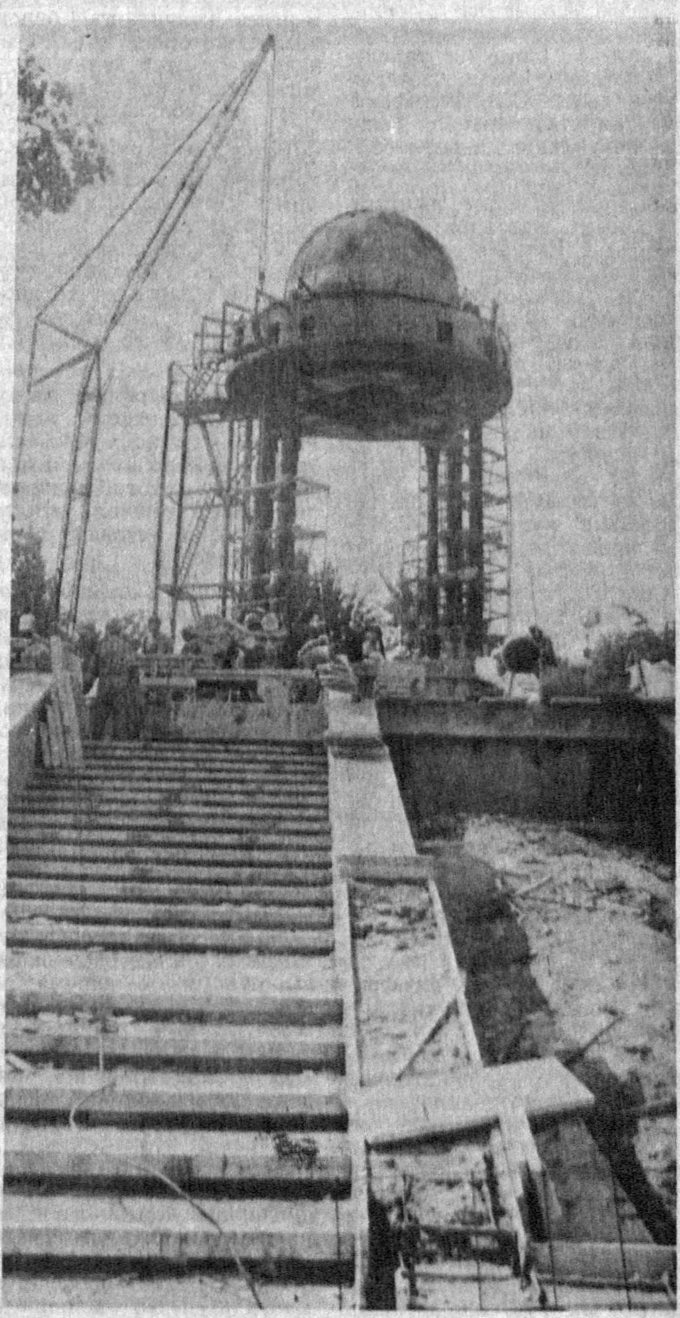

СУРАТЛАРДА: 1. Комплекс қурилишида актив қатнашаётган қурувчилардан бир гуруҳи. 2. Навоий комплексининг (ўнгда) умумий кўриниши. 3. Таъмирлаш-қурилиш бошқармасининг илғор қурувчиси Тоҳиржон Муҳитдинов.

Е. БОТИР
олган суратлар.

ТЕЛЕКЎРСАТУВ—РЕСПУБЛИКА ҲАЁТИНИНГ КЎЗГУСИ

ОММАВИЙ ахборот воситалари, жумладан телекўрсатув республикамизда кечаётган қайта қуриш жараёнида катта роль ўйнайди. Тележурналистлар республикамиз меҳнаткашлари ҳаёти, ютуқлари, Ўзбекистонда юзага келаётган муаммолар ва уларни ҳал этиш йўл-йўриқлари хусусида ўз кўрсатувларида халққа кенг ва асосли ахборотлар бериб борадилар, ижтимоий-иқтисодий тараққиётнинг боришига катта таъсир ўтказадилар. Бу ўз навбатида тележурналистлар зиммасига катта масъулият юклайди. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети котиби К. Ю. Юсупов билан Ўзбекистон телевидениесида бўлиб ўтган учрашувда бу ҳақда атрофлича фикр юритилди. Учрашув чоғида жумҳуриятимиз ҳаётига баҳо берилди, жумҳуриятнинг Иттифоқ шартномасига нисбатан нуқтаи назари, Ўзбекистон Компартияси ҳаракат Дастурини амалга оширишнинг ўзига хос жиҳатлари, бозор иқтисодига ўтиш шароитларида коммунистларнинг жумҳурият партия ташкилотларидаги авангардлик роли кўрсатиб берилди.

Учрашув қатнашчилари республикамиз ва мамлакатимизнинг сиёсий-иқтисодий, маданий ҳаётига тааллуқли бир қатор долзарб муаммоларни ўртага ташладилар, Ўзбекистонда давом этаётган қайта қуриш жараёнида ҳар бир кишининг фаол иштирок этиши зарурлигини таъкидладилар.

Тележурналистлар учун республикамизда юз бераётган ижобий ўзгаришларни, Ўзбекистон аҳолисининг яхши ҳаёт кечириши учун шароит яратиб бериш йўлидаги қадамларни, миллатлараро муносабатларни уйғунлаштириш масалаларини тез ва асосли ёритиб бориш муҳимдир.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг матбуот маркази.

Совет Социалистик Республикалари Иттифоқининг қонуни

КОРХОНАЛАРНИ ДАВЛАТ ИХТИЁРИДАН ЧИҚАРИШ ВА ХУСУСИЙЛАШТИРИШНИНГ АСОСИЙ НЕГИЗЛАРИ ТЎҒРИСИДА

Ушбу қонун СССРнинг давлат мулки бўлган корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришнинг ҳуқуқий негизларини белгилаб беради.

Қонун:

давлат мулкининг якка ҳокимлигини бартараф этишга;

фуқароларнинг мулкчилик шакллари хилма-хиллиги асосида ишлаб чиқариш воситалари ва маҳсулотларнинг эгаси бўлиб қолиши учун ҳақиқий имкониятни таъминлашга;

эркин ишбилармонлик фаолияти, ижтимоий соҳани кўзловчи, самарали бозор иқтисодиётини шакллантириш учун шарт-шароит яратишга қаратилган.

I БЎЛИМ. УМУМИЙ ҚОИДАЛАР

1-модда. Корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш тушунчалари

Ушбу қонунда давлат ихтиёридан чиқариш деганда давлат корхоналарини давлат мулки бўлмайдиган жамоа корхоналарига, акционерлик жамиятларига, бошқа корхоналарга, шунингдек ижара корхоналарига айлантириш тушунилади.

Ушбу қонунда хусусийлаштириш деганда давлат мулки бўлган корхоналарни ҳамда акционерлик жамиятларининг, бошқа хўжалик жамиятлари ва ширкатларнинг давлатга қарашли акциялари (пайлари)ни фуқароларнинг ва улар тузган ҳуқуқий шахсларнинг мулки қилиб сотиб олиш тушунилади.

2-модда. Давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисидаги қонунлар

1. Ушбу қонун:

1) Умумиттифоқ мулки бўлган корхоналарни, ички бирликларни, бўлинмалар ва филиалларни, қуриб биткацилмаган объектларни (бундан буён корхоналар деб юритилади) давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш шартлари ҳамда тартибини белгилаб беради;

бунда ССР Иттифоқи билан республикаларнинг биргаликда бошқарувидаги корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш ушбу қонунга ва улар ўртасидаги битимларга мувофиқ амалга оширилади;

2) республикалар, мухтор ва маъмурий-ҳудудий тузилмалар мулки бўлган мазкур объектларни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришни ташкил этишга оид асосий қоидаларни белгилайди.

2. Акционерлик жамиятларининг, бошқа хўжалик жамиятлари ва ширкатларнинг давлатга қарашли акциялари (пайлари)ни ҳуқуқий шахсларга ва фуқароларга сотиш шартлари ҳамда тартиби уларнинг таъсис ҳужжатлари билан ушбу қонунга ҳамда ССР Иттифоқи ва республикаларнинг бошқа қонунларига биноан белгиланади.

3. Корхоналарни ижарага топшириш шартлари ва тартиби ССР Иттифоқи ва иттифоқдош республикаларнинг ижара тўғрисидаги қонун асосларида ҳамда шу асосларга мувофиқ қабул этилган қонун ҳужжатларида, шунингдек ушбу қонунда белгилаб берилади.

4. Ушбу модданинг биринчи бандида кўрсатилган ҳамда республикалар, мухтор ва маъмурий-ҳудудий тузилмалар мулки бўлган объектларни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш шартлари, тартиби ва шакллари республикаларнинг қонунларида тартибга солинади.

5. Уй-жой фондини, маориф, маданият, физкультура ва спорт, соғлиқни сақлаш иншоотларини, тарих ва маданият ёдгорликларини, шунингдек ушбу модданинг биринчи бандига тушмайдиган иншоотларни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш ССР Иттифоқи ва республикаларнинг бошқа қонунлари билан тартибга солинади.

3-модда. Давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш қоидалари

Давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришнинг асосий қоидалари:

1) давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш шаклларини танлаш ва тартибини белгилаш корхона меҳнат жамоасининг устун даражадаги ҳуқуқи эканлигидан;

2) давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш шароитида барча фуқароларни ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилишни таъминлашдан;

3) давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш пайтида мулкни топширишнинг ҳақ тўланадиган ва ҳақ тўланмайдиган турини бирга қўшишдан;

4) ССР Иттифоқи ва республикаларнинг қонунларига биноан бепул ва ҳақини тўлаб хусусийлаштирилиши лозим бўлган мулкдан фуқароларнинг улуш олиш ҳуқуқи тенглигидан;

5) давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш тадбирларини ташкил этиш ва амалга оширишнинг ошкоралигидан, уни давлат ва жамоат назоратидан ўтказишдан;

6) яккаҳокимликка, ҳукмронликка қарши талабларга риоя этишдан иборат.

4-модда. Давлат ихтиёридан чиқариладиган ва хусусийлаштириладиган иншоотлар

Умумиттифоқ мулки бўлган, ССР Иттифоқи ва республикаларнинг биргаликда бошқарувидаги, республикалар, мухтор ва маъмурий-ҳудудий тузилмаларнинг мулки бўлган халқ хўжалиги ҳар қандай тармоқларининг корхоналари давлат ихтиёридан чиқарилиши ва хусусийлаштирилиши мумкин.

Мудофаа ва давлат хавфсизлиги, атроф муҳитини ва аҳолининг соғлиғини муҳофаза қилиш манфаатлари, шунингдек фаолиятнинг айрим турларига давлат якка ҳокимлигини таъминлаш заруратини ҳисобга олиб, давлат ихтиёридан чиқарилмайдиган ва хусусийлаштирилмайдиган корхоналарнинг рўйхати тегишли равишда СССР Вазирлар маҳкамаси томонидан (СССР Олий Кенгаши тасдиқлайди) ёки республикалар Олий ҳокимият ва бошқарув органлари томонидан белгиланади.

5-модда. Давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш натижасида мулкни сотиб оладиган субъектлар

Давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш амалга оширилганида:

корхона меҳнат жамоасининг аъзолари;

бошқа фуқаролар;

ҳуқуқий шахслар;

хорижий ҳуқуқий шахслар ва фуқаролар ҳамда фуқаролиги бўлмаган шахслар мулкка эга субъектлар бўлишлари мумкин.

6-модда. Субъектларнинг мол-мулкни сотиб олиш ҳуқуқлари

1. Давлат корхонаси меҳнат жамоасининг аъзолари, шу жумладан мазкур корхонада илгари камида 7 йил ишлаган нафақахўрлар, шунингдек қонунларга биноан мазкур корхонада аввалги иш жойига қайтиб келиш ҳуқуқига эга бўлган шахслар, агар республика қонунларида бошқа тартиб кўзда тутилмаган бўлса, мазкур корхонанинг акциялари (пайлари)ни сотиб олиш учун бошқа субъектларга нисбатан, СССР фуқаролари ва фуқароларнинг гуруҳлари ҳуқуқий шахсларга ва хорижий харидорларга нисбатан устунлик ҳуқуқига эга бўладилар.

Нафақахўрларнинг, мазкур давлат корхонаси меҳнат жамоаси аъзолари бўлмаган бошқа фуқароларнинг акциялар (пайлар) сотиб олиш тартиби қайта ташкил этилган корхонанинг уставида белгилаб қўйилади.

2. Агар корхонанинг мол-мулкини мазкур меҳнат жамоасининг аъзолари бўлмаган фуқаролар сотиб олса, ССР Иттифоқи ва республикаларнинг қонунларида хусусийлаштирилаётган мол-мулкни сотиб олиш учун йиғинди нормалар, шунингдек мол-мулкни қайтадан сотиш ва бошқа тарзда бегоналар ихтиёрига ўтказиш ҳуқуқи вақтинча таъқиқланиши белгилаб қўйилиши мумкин.

Бир фуқаро ҳисобига белгиланган миқдордан ошадиган пул учун даромадларнинг манбалари тўғрисида маълумотнома тақдим этилади.

3. Сармояларнинг ҳаддан ташқари марказлашувига ва ишлаб чиқаришда ҳокимликка йўл қўймаслик мақсадида ССР Иттифоқи ва республикаларнинг қонунларида корхоналарни, акциялар (пайлар) ва бошқа мол-мулкларни банклар ва бошқа ҳуқуқий шахслар томонидан сотиб олиниши йиғинди нормалари белгилаб қўйилиши мумкин.

4. ССР Иттифоқи ва республикаларнинг корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш дастурларида алоҳида хорижий сармоядор учун ҳам, шунингдек бутун ажнабий сармоя учун ҳам хусусийлаштирилаётган мол-мулкни сотиб олишда чеклашлар ва йиғинди нормалар белгилаб қўйилиши мумкин.

Давлат ихтиёридан чиқаришда ва хусусийлаштиришда хорижий ҳуқуқий шахслар ва фуқароларнинг иштирок этиш хусусиятлари ҳам СССРдаги хорижий сармоялар тўғрисидаги қонунларда тартибга солинади.

7-модда. Давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришни амалга оширишга вакил қилинган идора

1. Давлат корхоналарини давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришни ССР Иттифоқи давлат мол-мулк фонди ҳамда республикаларнинг, мухтор ва маъмурий-ҳудудий тузилмаларнинг тегишли ваколатли идоралари (бундан буён давлат мол-мулк фондлари деб аталадиган идоралар) амалга оширади.

2. ССР Иттифоқи давлат мол-мулки фонди СССР Вазирлар маҳкамаси ҳузурида ССР Иттифоқи давлат мол-мулк фонди тўғрисидаги СССР Президенти тасдиқлайдиган низом асосида ишлайди ҳамда СССР Президентига ва СССР Олий Кенгашига ҳисоб беради.

3. ССР Иттифоқи давлат мол-мулк фонди:

корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш дастурларини ишлаб чиқади ҳамда уларни белгиланган тартибда СССР Олий Кенгашига тақдим этади;

тасдиқланган дастурларнинг ижросини ташкил этади;

корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш комиссияларини тузади;

давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш ҳақида қарор қабул қилади;

енгилликлар бериш тўғрисида қонунларга мувофиқ қарорлар қабул этади;

давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришга услуий раҳбарлик қилади ва унинг ўтказилиши устидан назорат ўрнатади;

давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш билан боғлиқ бўлган ҳамда қонунга зид қарорлар ва битимларни ҳақиқий эмас, деб топиш тўғрисидаги талабларни судга ёки ҳакамлик судига тақдим этади

дастурнинг бажарилиши ҳақида ҳар йили СССР Олий Кенгашига ҳисобот тақдим қилади.

4. ССР Иттифоқи давлат мол-мулк фонди ҳамда тегишли республика маҳаллий идоралари давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришнинг қўшма дастурларини тузишлари мумкин.

5. Давлат мол-мулк фонди давлат корхоналарини ўзгартириш пайтида акционерлик жамиятларининг таъсисчилари ва давлатга тегишли акциялар (пайлар)ни сақловчилар вазифасини бажарадиган давлат холдингларини, шунингдек фонднинг зиммасига юклатилган вазифаларни бажариш учун бошқа ташкилотларни тузиши мумкин.

II БЎЛИМ. ДАВЛАТ ИХТИЁРИДАН ЧИҚАРИШ ВА ХУСУСИЙЛАШТИРИШ ШАКЛЛАРИ ВА ТАРТИБИ

8-модда. Корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш давлат дастурлари

1. Давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш соҳасида келишиб олинган давлат сиёсатини ўтказиш мақсадида давлат мол-мулк фондлари корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришнинг ўз ҳуқуқ доирасига кирувчи дастурларини ишлаб чиқиб, тасдиқлаш учун тақдим этадилар.

2. Дастурларда давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришнинг устун жиҳатлари, миқёслари, эҳтимол тутилган босқичлари, тармоқ, ҳудуд хусусиятлари ва бошқа хусусиятлар, биринчи галда давлат ихтиёридан чиқариладиган ва хусусийлаштириладиган корхоналарнинг рўйхати, бериладиган енгилликларнинг турлари ва ҳажмлари, дастурларни, амалга ошириш тадбирлари, тушган маблағни тақсимлаш тартиби белгиланади.

Дастурга давлат ихтиёридан чиқарилмайдиган ва хусусийлаштирилмайдиган корхоналар рўйхати, шунингдек илгари Иттифоқ корхоналари негизида барпо этилган акционерлик жамиятларининг рўйхати киритилади, уларнинг акцияларини сақловчилик вазифалари ССР Иттифоқи давлат мол-мулк фондига ёки давлат холдингларига (булар тузилган тақдирда) топширилиши лозим.

3. Программалар яккаҳокимликка қарши текширувдан ўтказилади, уларни халқ депутатлари тегишли советлари кўриб чиқиб, тасдиқлайдилар.

9-модда. Корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш юзасидан қарорлар қабул қилиш тартиби

1. Давлат корхоналарини давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришни ўтказишда:

корхонанинг, бирлашма ички бирликларининг меҳнат жамоаси, шунингдек корхона бўлимлари ҳамда бошқа ички бўлинмаларининг жамоалари (қарор умумий йиғилишда меҳнат жамоаси аъзоларининг кўпчилик овози билан яширин овоз бериш орқали қабул қилинади);

корхона кенгаши;

давлат мол-мулк фондлари, давлат ҳокимияти ва бошқаруви бошқа идоралари;

бошқа ҳуқуқий шахслар ва фуқаролар ташаббус кўрсатишлари мумкин.

2. Давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисидаги қарор давлат мол-мулк фонди томонидан корхонанинг иқтисодий аҳволини ҳамда давлат ихтиёридан чиқариш ёки хусусийлаштириш шакли ва тартиби тўғрисида меҳнат жамоасининг таклифини эътиборга олиб қабул қилинади.

Агар ССР Иттифоқи давлат мол-мулк фонди меҳнат жамоасининг корхонани давлат ихтиёридан чиқариш ёки хусусийлаштириш шакли ва тартиби тўғрисидаги таклифига рози бўлмаса, баҳс СССР Олий ҳакамлик суди томонидан ҳал этилади.

3. Тегишли дастурга киритилмаган корхоналар бўйича давлат ихтиёридан чиқариш ёки хусусийлаштириш тўғрисидаги қарор таклиф киритилган кундан бошлаб уч ой мобайнида давлат мол-мулк фонди томонидан якка ҳокимликка қарши текширувни ҳисобга олиб қабул қилинади ва, агар бошқа қонунларда ўзгача тартиб кўзда тутилмаган бўлса, ўн кун муддат ичида давлат ихтиёридан чиқариш ёки хусусийлаштириш ташаббускорларига ва меҳнат жамоасига маълум қилинади, кейинчалик дастурга қўшимчалар киритилади.

4. Қуйидаги ҳолларда давлат ихтиёридан чиқариш ёки хусусийлаштириш рад этилиши мумкин:

1) агар корхона давлат ихтиёридан чиқарилмайдиган ва хусусийлаштирилмайдиган корхоналар рўйхатига кирган бўлса,

2) корхоналарнинг мазкур тури учун кўзда тутилган давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш хусусиятлари ҳисобга олинмаган бўлса;

3) агар меҳнат жамоасининг устунлик ҳуқуқи бузилган бўлса;

4) агар бош тортиш учун қонун ҳужжатларида кўзда тутилган бошқа асослар мавжуд бўлса.

Ушбу банднинг 2—4-кичик бандларида кўзда тутилган ҳолларда давлат мол-мулк фонди рад этишни асослаш билан бир қаторда давлат ихтиёридан чиқариш ёки хусусийлаштиришни амалга ошириш мумкин бўлган шарт-шароитлар ва муддатларни кўрсатиши лозим.

5. Давлат мол-мулки фондининг корхонани мулк тарзида сотиб олиш ёки уни ижарага олиш борасида меҳнат жамоаси аъзоларининг, шунингдек бошқа шахсларнинг ҳуқуқларини бузадиган ҳужжатлари ҳуқуқи бузилган шахснинг аризасига биноан суд ёки ҳакамлик суди томонидан ҳақиқий эмас, деб топилиши мумкин.

10-модда. Давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш соҳасидаги ишни ташкил этиш

1. Корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш комиссияси тўғрисидаги низомга мувофиқ шу мақсадлар учун тузиладиган комиссия таркибига давлат мол-мулк фондининг, корхона маъмуриятининг, меҳнат жамоасининг, касаба уюшма ташкилотларининг, молия идораларининг, банкнинг, маҳаллий ҳокимият идоралари нинг вакиллари ва бошқа мутахассислар киритилади.

Комиссиянинг шахсий таркиби давлат мол-мулк фонди томонидан тасдиқланади ҳамда мазкур корхона давлат ихтиёридан чиқариладиган ва хусусийлаштириладиган бутун давр учун доимий бўлади.

Комиссия текширувчилар гуруҳини тузиши, маслаҳат, аудитор ташкилотлари ва бошқа ташкилотларни жалб этиб, давлат мол-мулк фонди белгилаган тартибда уларга ҳақ тўлаши мумкин.

2. Комиссия меҳнат жамоасининг фикрини эътиборга олиб, корхонани давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш режасини ишлаб чиқади, уни амалга оширишни уюштиради.

3. Комиссия давлат ихтиёридан чиқариладиган ёки хусусийлаштириладиган мол-мулк мажмуи таркибини аниқлайди; инвентаризация ўтказади ҳамда унинг ишлаб чиқариш ва ноишлаб чиқариш фондларини баҳолайди; корхонанинг молиявий ва хўжалик ҳолатини, уни ривожлантириш истиқболларини таҳлил этади;

жумладан, яккаҳокимликка қарши қонунларнинг талабларини эътиборга олиб, бошқа масалаларни ҳал этади; меҳнат жамоасида тушунтириш ишини олиб боради.

4. Комиссия корхона маъмурияти билан биргаликда қайта тузилаётган корхона тўғрисида давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришда қатнашувчи субъектлар учун, шунингдек жамоатчилик учун белгиланган нусҳада зарур ахборот тайёрлайди.

5. Давлат мол-мулк фонди комиссиясининг таклифига биноан корхона балансида турган ишлаб чиқариш ва ижтимоий кўмакчи соҳаларнинг айрим иншоотлари юзасидан қарор қабул қилишга ҳақлидир. Бунда:

мазкур иншоотлар меҳнат жамоасининг аъзоларига, бошқа фуқароларга ва ҳуқуқий шахсларга сотилиши;

зарур ҳолатларда иншоотлардан фойдаланиш ва уларни пул билан таъминлаш шартлари сақлаб қолиниб, улар меҳнат жамоасининг корхонани сотиб олаётган аъзолари, бошқа фуқаролар ва ҳуқуқий шахсларнинг мулки қилиб бепул топширилиши;

мазкур иншоотлар маҳаллий идораларнинг ёки бошқа давлат корхоналарининг балансига топширилиши мумкин.

11-модда. Давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш шакллари

1. Давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш:

давлат корхонасини ижара корхонасига, жамоа корхонасига, акционерлик жамиятига, бошқа хўжалик жамиятига ёки ширкатга ёхуд кооперативга айлантириш;

акционерлик жамиятларидаги, бошқа хўжалик жамиятларидаги ёки ширкатлардаги давлатга қарашли акциялар (пайлар)ни фуқаролар ёки улар вужудга келтирган ҳуқуқий шахслар сотиб олиши;

ижарага топширилган давлат мол-мулкининг ҳуқуқий ёки жисмоний шахс бўлмиш ижара корхонаси ёки бошқа ижарачи томонидан сотиб олиниши;

корхоналарни танлов бўйича ёки кимошди савдосида сотиш тарзида амалга оширилиши мумкин.

Республикаларнинг қонунларида давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришнинг бошқа шакллари ҳам кўзда тутилиши мумкин.

12-модда. Давлат корхонасини ижара корхонасига айлантириш ва ижара мол-мулкини сотиб олиш

Давлат корхонасини ижара корхонасига айлантириш ва ижара мол-мулкини сотиб олиш ССР Иттифоқи ва республикаларнинг ижара тўғрисидаги қонунларига, шунингдек давлат мол-мулк фонди билан ёки у барпо этган ташкилотлар билан тузиладиган ижара шартномаси шартларига мувофиқ амалга оширилади.

13-модда. Давлат корхонасини ўзгартириб, жамоа корхонасига айлантириш

1. Давлат корхонаси меҳнат жамоаси аъзолари томонидан давлат корхонасининг мол-мулкини сотиб олиш тўғрисида давлат мол-мулк фонди билан тузилган шартнома асосида жамоа корхонасига айлантирилади. Сотиб олиш ССР Иттифоқи ва республикаларнинг қонунларига биноан шартномада белгиланган шартлар асосида ва тартибда амалга оширилади.

2. Жамоа корхонасининг мулки бўлган мол-мулк барча ходимларнинг улушлари (пайлари)га унинг уставида у кўзда тутилган тартибда бўлинади.

14-модда. Давлат корхонасини ўзгартириб, акционерлик жамиятига айлантириш

1. Давлат корхонасини ўзгартириб, акционерлик жамиятига айлантириш тартиби ССР Иттифоқи ва республикаларнинг қонунларида белгиланади. Умумиттифоқ мулки бўлган корхонани ўзгартирганда, ССР Иттифоқи давлат мол-мулк фонди (бошқа таъсисчилар бўлмаган тақдирда — якка ўзи) ёки унинг топширувига биноан давлат холдинглари акционерлик жамиятининг таъсисчилари бўлиб иш кўрадилар.

2. Акционерлик жамиятининг таъсисчилари акцияларни тақсимлаш тартиби ва шартларини белгилайдилар.

Меҳнат жамоасининг аъзолари, совет ва хорижий ҳуқуқий ҳамда жисмоний шахслар;

Давлат мол-мулк фондлари, давлат холдинглари ва фондлар тузадиган бошқа ташкилотлар акцияларни сақловчилар тарзида иш кўрадилар.

3. Давлат корхонасини акционерлик жамиятига айлантирганда акциялар корхона мол-мулкининг бутун қиймати миқдорида чиқарилади, унинг қийматини комиссия белгилаб беради.

15-модда. Давлат корхонасини танлов бўйича ва кимошди савдосида сотиш

1. Давлат корхоналарини танлов бўйича ва кимошди савдосида сотиш тартиби тегишли низомлар асосида белгиланади.

2. Кимошди савдосида сотиладиган давлат корхонаси учун, агар республика қонунларида бошқача тартиб кўзда тутилмаган бўлса, баҳолаш қиймати унинг дастлабки белгиланган қиймати ҳисобланади.

3. Корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш давомида танловларда ва кимошди савдоларида субъектлар тарзида бошқа ҳуқуқий шахслар билан бир қаторда республикаларнинг, мухтор ва маъмурий-ҳудудий тузилмаларнинг давлат мол-мулк фондлари ҳам қатнашишлари мумкин. Улар корхоналарни сотиб олган тақдирда бу корхоналарни шундан кейинги хусусийлаштириш республиканинг қонунларига мувофиқ амалга оширилади.

4. Давлат мол-мулк фондининг ходимлари, комиссия аъзолари ва уларнинг оила аъзолари давлат мулки бўлган корхоналарни сотиш танловларида ва кимошди савдосида харидорлар сифатида қатнашишлари ва ўзларида мавжуд бўлган ахборотдан шахсий манфаат олиш мақсадида фойдаланишлари мумкин эмас. Мазкур шахслар мансабдор шахс вазифасини бажаришни тўхтатганидан кейин ҳам бир йил давомида уларга мана шу қоида жорий этилаверади.

16-модда. Давлат ихтиёридан чиқариш ёки хусусийлаштириш шартлари, битимларни расмийлаштириш тартиби

Давлат ихтиёридан чиқариш ёки хусусийлаштириш пайтида давлат мол-мулк фонди билан корхонанинг янги эгаси ўртасидаги битимга мувофиқ қуйидаги мажбуриятлар келишиб олинган давр учун, бироқ кўпи билан уч йил учун кўзда тутилиши мумкин:

корхонани техника билан қайта жиҳозлаш;

корхонанинг соҳасини, ишлаб чиқариладиган маҳсулот турларини ва уни ишлаб чиқаришнинг энг оз ҳажмларини сақлаб қолиш;

маҳсулотни муайян истеъмолчиларга етказиб бериш;

экология хавфсизлигига ва атроф муҳитини муҳофаза қилишга оид чора-тадбирларни амалга ошириш;

ишлаб чиқариш ва ижтимоий кўмакчи соҳа иншоотларини асраш, уларнинг ишлаш шароитини сақлаш;

ходимларнинг ижтимоий-маиший таъминоти хусусиятлари.

Олинган мажбуриятлар бузилган тақдирда томонлар шартномада кўзда тутилган тарзда жавобгар бўладилар ва бу нарса суднинг ёки ҳакамлик судининг қарорига биноан давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисидаги битимни бекор қилиш учун асос бўлиши мумкин.

2. Давлат корхонасини мулкчиликнинг бошқа шаклларига асосланган корхонага айлантирганда у давлат корхонасининг ҳуқуқий вориси бўлиб қолади.

3. Умумиттифоқ мулки бўлган корхонани корхона қийматини бўлиб-бўлиб тўлаш шарти билан сотиб олинган тақдирда дастлабки тўлов бадали топширилиб, корхона мол-мулки ҳақини кейинчалик тўлаш учун гаров билан таъминланганидан кейин мулкдорлик ҳуқуқи унинг янги эгасига ўтади. Корхонанинг тўла қиймати тўлангунча шартномада мол-мулкни тасарруф қилиш ҳуқуқи чекланиши, шу жумладан унинг мол-мулкини сотиш ёки бепул топшириш тақиқлаб қўйилиши мумкин.

III БЎЛИМ. ДАВЛАТ ИХТИЁРИДАН ЧИҚАРИШ ВА ХУСУСИЙЛАШТИРИШ ЖАРАЁНИДАГИ МОЛИЯВИЙ МУНОСАБАТЛАР

17-модда. Корхона мол-мулкининг қийматини баҳолаш

1. Ўзгартирилаётган давлат корхонаси мол-мулкининг қийматини давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш комиссияси қонунларда белгиланган тартибда ва шартлар асосида баҳолаб беради.

2. Ўзгартирилаётган давлат корхонаси мол-мулкининг қиймати инвентарлаш натижаларига қараб аниқланган мол-мулкнинг мавжудлигига ва ҳақиқий ҳолатига, амалда вужудга келаётган нархларга, шунингдек баҳо қийматига таъсир қиладиган бошқа омилларга асосланиб баҳоланади.

Асосий ва айланма маблағлар, шунингдек қиймати корхонанинг мустақил балансида акс этган бошқа бойликлар баҳоланадиган мол-мулк таркибига қўшиб ҳисобланади.

Мол-мулкнинг баҳо қийматини белгилаганда корхонанинг молиявий ва иқтисодий ҳолати, унинг илмузиё фаолияти натижаларига бўлган ҳуқуқи, ишлаб чиқарилаётган маҳсулотга (кўрсатилаётган хизматга) бўлган талаб, ишлаб чиқаришнинг рентабеллиги, ривожланиш истиқболлари ҳамда иқтисодий кўрсаткичларнинг ўзгариши ва бошқа омиллар эътиборга олинади.

18-модда. Корхонанинг мол-мулкини сотиб олиш учун маблағ манбалари

1. Ўзгартирилаётган давлат корхонасининг мол-мулки қонунларга мувофиқ фуқароларда ва ҳуқуқий шахсларда мавжуд бўлган ҳар қандай ўз маблағи ва қарзга олган маблағи, шу жумладан мазкур мақсадлар учун чиқарилган махсус тўлов маблағлари ҳисобига сотиб олиниши мумкин.

Бюджетдан ажратилган маблағдан меҳнат жамоаларининг хусусийлаштирилаётган мол-мулкни сотиб олиш учун фойдаланиши мумкин эмас.

2. Давлат ихтиёридан чиқарилиши ёки хусусийлаштирилиши лозим бўлган давлат корхонаси меҳнат жамоасининг аъзолари мол-мулкни қуйидаги манбалар ҳисобидан сотиб олишлари мумкин:

1) уларга мулк қилиб берилган соф фойданинг бир қисми;

2) амортизация ажратмалари ва уларнинг ўз ихтиёридаги мол-мулкни сотишдан тушган пул;

3) банкдан олинган қарз ва қарзга олинган бошқа маблағ;

4) шахсий маблағ, шу жумладан махсус тўлов воситалари;

5) давлат мулки бўлмаган бошқа маблағлар.

3. Хорижий сармоя эгалари маблағи давлат корхоналари мулкини сотиб олиш учун маблағ манбаи бўлиши мумкин.

4. ССР Иттифоқи билан республикалар ўртасидаги битимда умумиттифоқ мулки ва ССР Иттифоқи ҳамда республикаларнинг биргаликдаги мулки бўлган корхоналарни сотиб олиш мақсадида республикалар мулкни беғараз хусусийлаштириш чоғида чиқарадиган махсус тўлов воситалари (сертификатлар, купонлар ва бошқалар)дан фойдаланишнинг тартиби ва шартлари белгилаб қўйилиши мумкин.

Республиканинг давлат қарзи шу республика фуқаролари умумиттифоқ мулки ва ССР Иттифоқи ҳамда республикаларнинг ихтиёридаги мулк бўлган корхонани сотиб олиш учун тақдим этган махсус тўлов воситалари ҳажмида кўпаяди ва шунга мувофиқ равишда ССР Иттифоқининг ички давлат қарзи камаяди.

5. Ўзгартирилаётган корхоналар қиймати бир вақтнинг ўзида ёки бўлиб-бўлиб тўланиши мумкин.

Умумиттифоқ мулки бўлган корхонани бўлиб-бўлиб тўлаш шарти билан сотилган тақдирда дастлабки бадал миқдори унинг қиймати 20 фоиздан кам бўлмаслиги, тўлаш муддати эса ўн йилдан ошмаслиги керак.

19-модда. Корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришдан тушган маблағдан фойдаланиш

1. Давлат корхонасини давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришдан олинган маблағ давлат мулкидир.

2. Тушган маблағ, биринчи навбатда, агар корхона қийматини баҳолаш чоғида у корхона қарзи миқдорида камайтирилмаган бўлса, хусусийлаштирилаётган корхона қарзини қоплашга сарфланади.

3. Корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришдан тушган маблағлардан фойдаланиш тартиби ва йўналишлари ССР Иттифоқи ва республикалар қонунларига мувофиқ ҳар йили дастурларда белгилаб қўйилади.

Бунда корхонани давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришдан олинган маблағдан фойдаланиш давлат қарзини тўлаш, иқтисодиётни барқарорлаштириш, ижтимоий сиёсатни амалга ошириш зарурати билан боғлиқ қилиб қўйилади.

IV БЎЛИМ. МУЛКНИ ДАВЛАТ ИХТИЁРИДАН ЧИҚАРИШ ВА ХУСУСИЙЛАШТИРИШНИНГ ИЖТИМОИЙ МАСАЛАЛАРИ

20-модда. Мулкни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш чоғида бериладиган имтиёзлар

1. Умумиттифоқ мулки ёки ССР Иттифоқи ва республикаларнинг биргаликдаги мулки бўлган корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш чоғида меҳнат жамоаси аъзоларига, шу жумладан шу корхонада илгари камида 7 йил ишлаган пенсионерларга, шунингдек қонунга мувофиқ мазкур корхонадаги олдинги иш жойига қайтиш ҳуқуқига эга бўлган шахсларга қуйидаги имтиёзлар берилиши мумкин:

корхона балансидаги айрим ишлаб чиқариш ва ижтимоий ёрдамчи тармоқ иншоотларини текинга мулк қилиб ёки фойдаланиш учун бериш;

акциялар ва бошқа мол-мулкни қийматини бўлиб-бўлиб тўлаш шарти билан сотиш;

акциялар ва бошқа мол-мулкни имтиёзли нархлар билан сотиш.

Бунда ходим олган махсус тўлов воситаларини ҳам ҳисобга олганда имтиёзларнинг умумий миқдори корхонанинг сотиб олинаётган мулки баҳоланган қийматининг 30 фоизидан ошмаслиги керак.

2. Башарти мулкнинг янги эгаси ушбу қонуннинг 16-моддасида кўзда тутилган мажбуриятларни ўз зиммасига олса, ССР Иттифоқи давлат мол-мулк фонди корхона баҳоланган қийматининг 10 фоизгача миқдорда қўшимча чегириши мумкин.

3. Эскириш даражаси 70 фоиздан ошадиган мол-мулк меҳнат жамоасига текинга берилиши мумкин, бу махсус қарор билан расмийлаштирилади.

4. Имтиёзлар, уларни республикалар, мухториятлар ва маъмурий-ҳудудий тузилмалар мулки бўлган корхоналарга нисбатан қўлланиш тартиби ва шартлари республикалар қонунлари билан тартибга солинади.

21-модда. Корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш шароитида ходимлар учун кафолатлар

1. Корхонани давлат ихтиёридан чиқариш ёки хусусийлаштириш муносабати билан ундан бўшатиладиган меҳнат жамоаси аъзолари корхона мулкидан ўз улушларини (пайларини) сотиб олишга бошқа ходимлар билан баравар ҳуқуққа эгадирлар.

2. Бўшатилаётган ходимларнинг амалдаги қонунларда корхоналарни қайта ташкил этиш чоғида ходимлар учун кўзда тутилган ҳуқуқлари қафолатланади.

Бўшатилган ходимларни ишга жойлаштириш ва бошқа ижтимоий кафолатлар ССР Иттифоқи ва республикаларнинг иш билан таъминлаш тўғрисидаги қонунларига мувофиқ таъминланади.

22-модда. Корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисидаги ахборот

1. Умумиттифоқ мулки ва ССР Иттифоқи билан республикаларнинг биргаликдаги мулки бўлган корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш дастурлари СССР Олий Кенгаши тасдиқлагандан сўнг бир ой муддатда матбуотда эълон қилинади.

2. Корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисида давлат мулки фонди матбуотда эълон қиладиган ахборотда: корхонанинг қаерда жойлашганлиги ва асосий ихтисоси; асосий ва оборот фондларининг (маблағларининг) миқдори ва тузилиши; асосий фондларнинг эскириш даражаси; дебит ва кредит қарзларининг миқдори; корхонанинг рентабеллиги; асосий фондлар фаол қисмидаги чет элдан олинган машина-ускуналарнинг салмоғи; йиллик ишлаб чиқариш ҳажми (йиллик оборот), чет элга чиқариш учун тайёрланадиган маҳсулот (кўрсатиладиган хизматнинг) салмоғи; ишлайдиган ходимлар сони, корхона ихтиёридаги ижтимоий ва маданий-маиший иншоотлар рўйхати; мол-мулкнинг баҳоланган қиймати; корхонанинг экология ҳолати тўғрисидаги ва бошқа зарур маълумотлар кўрсатилади.

3. Корхоналарнинг меҳнат жамоалари сотиб олмаган мол-мулкни совет ва хорижий фуқаролар ҳамда ҳуқуқий шахслар сотиб олишига доир битимлар тўғрисидаги ахборот ҳисобига олиниши, умумлаштирилиши ва назорат қилиб борилиш лозим.

4. Корхонани давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш натижалари тўғрисидаги маълумотлар икки ой муддатда матбуотда эълон қилиниши керак.

Совет Социалистик Республикалари Иттифоқининг Президенти **М. ГОРБАЧЕВ.**

Москва, Кремль.

1991 йил 1 июль.

СССР Олий Кенгашининг қарори

«КОРХОНАЛАРНИ ДАВЛАТ ИХТИЁРИДАН ЧИҚАРИШ ВА ХУСУСИЙЛАШТИРИШНИНГ АСОСИЙ НЕГИЗЛАРИ ТЎҒРИСИДА»ГИ ҚОНУННИ КУЧГА КИРИТИШ ТЎҒРИСИДА

СССР Олий Кенгаши қарор қилади:

1. «Корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришнинг асосий негизлари тўғрисида»ги СССР қонуни эълон қилинган пайтдан кучга киритилсин.

2. Белгилаб қўйилсинки, ССР Иттифоқи ва республикаларнинг қонунлари «Корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришнинг асосий негизлари тўғрисида»ги СССР қонунига мувофиқлаштиргунга қадар амалдаги қонун ҳужжатларининг мазкур қонунга зид бўлмаган қисмлари қўлланилади;

умумиттифоқ мулки ва ССР Иттифоқи билан республикаларнинг биргаликдаги мулки бўлган корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришга доир мулкий муносабатларни бир томонлама тарзда белгилайдиган республикаларнинг қонунлари ва ўзга меъёрий ҳужжатлари ҳуқуқий кучга эга эмас.

3. ССР Иттифоқи давлат мулки фонди қуйидагиларни ишлаб чиқиб, белгиланган тартибда СССР Олий Кенгашига тақдим этсин:

1) 1991 йил 1 сентябргача — умумиттифоқ мулки ва ССР Иттифоқи билан республикаларнинг биргаликдаги мулки бўлган корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришга доир биринчи навбатда амалга ошириладиган тадбирлар дастури;

2) 1992 йил 1 октябргача — умумиттифоқ мулки ва ССР Иттифоқи билан республикаларнинг биргаликдаги мулки бўлган корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришнинг 1993-1995 йилларга мўлжалланган истиқбол дастури.

4. СССР Вазирлар маҳкамаси:

1) умумиттифоқ мулки ва ССР Иттифоқи билан республикаларнинг биргаликдаги мулки бўлган корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришни тартибга соладиган зарур ҳужжатларни ва тавсияларни, энг аввало;

давлат ихтиёридан чиқарилиши ва хусусийлаштирилиши лозим бўлган корхоналар мол-мулки қийматини аниқлаш методикасини;

давлат корхонасини жамоа корхонасига айлантириш тўғрисидаги низомни;

давлат корхонасини акционерлик жамиятига, бошқа хўжалик жамиятига ёки ширкатга айлантириш тўғрисидаги низомни;

давлат корхонасини танлов асосида ва ким ошди савдосида сотиш тўғрисидаги низомни;

давлат холдинг компаниялари (холдинглар) тўғрисидаги низомни;

корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш комиссиялари тўғрисидаги низоми икки ой муддатда тайёрлансин ва тасдиқласин;

2) 1991 йил 1 октябргача:

СССР ҳукумати қарорларини «Корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришнинг асосий негизлари тўғрисида»ги СССР қонунига мувофиқлаштирсин;

СССР вазирликлари, давлат комитетлари ва идоралари ўзларининг мазкур қонунга зид меъёрий ҳужжатларини қайта кўриб чиқишларини ва бекор қилишларини таъминласин;

ССР Иттифоқи қонун ҳужжатларини «Корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришнинг асосий негизлари тўғрисида»ги СССР қонунига мувофиқлаштириш тўғрисидаги таклифларни СССР Олий Кенгашига тақдим этсин.

5. СССР Давлат банки хусусийлаштирилаётган мол-мулкни сотиб олиш учун фуқаролар ва ҳуқуқий шахсларга қарз беришга доир йўл-йўриқларни икки ой муддатда ишлаб чиқсин ва тасдиқласин.

6. Республикаларнинг Олий Кенгашларига республика қонунларини «Корхоналарни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштиришнинг асосий негизлари тўғрисида»ги СССР қонунига мувофиқлаштириш тавсия этилсин.

СССР Олий Кенгашининг Раиси А. ЛУКЬЯНОВ.

Москва, Кремль.
1991 йил 1 июль.

«ВИЖДОНГА ХИЁНАТ ҚИЛМАНГ»

Етти пушти санъаткор ўтган, машҳур Тўйчи Тошмуҳаммад ўғлининг чевараси Темур Маҳмудов номи жумҳурият мусиқа жамоатчилиги орасида яхши таниш. «Курд Эшвой», «Сарахбори қўҳистон», «Роҳат», «Гулузорим» куйларининг якка ижрочиси, «Нодирабегим», «Қора камар», «Шарқ алломалари» спектаклларига мусиқа ёзган, Фахриддин Содиқов, Аҳмаджон Одилов, Маҳмуджон Раҳмонов, Маҳмуд Алиматов каби устозлар таълимини олган, ўз навбатида Шарофат Тожибоева, Шаҳноза Исмоилова, Олмахон Мадраҳимова, Муҳаммаджон Хидиралиев, Оловиддин Жалилов, Кенжа Наврўзов каби талай иқтидорли ёшларга устозлик қилиб келаётган санъаткор ўз фаолиятини 1961 йили Муқимий номидаги ўзбек давлат мусиқали драма ва комедия театрида чангчи сифатида бошлаб, кейинчалик у ерда созандалик дастасига раҳбарлик қилди. Бир муддат Ўзбекистон телерадиоси қошидаги Уйғур ашула ва рақс дастасида мусиқа раҳбари бўлиб турди. Мазкур жамоа аҳли ҳамон Темурни «Тамохун» дея ардоқлаб келади.

1976 йилдан Ўзбекистон телерадиосининг академик Юнус Ражабий номидаги «Мақом» дастасига мусиқа раҳбари бўлиб ишга келганича, ўша даргоҳда хизмат қилиб келмоқда.

Ижоднинг бир фоизи истеъдод, тўқсон тўққиз фоизи меҳнат, дейдилар. Аммо бизда тўқсон тўққиз фоиз меҳнат қилишга имконият борми? Камдан-кам кишиларгагина насиб бўладиган истеъдод соҳиби Ўлмас Расулов бола-чақасидан узоқда, ётоқхонада абгор-абгашта ҳолда яшайди. Унинг ижод қилиши учун энг оддий маиший шарт-шароит ҳам йўқ. Лашкарларинг елкангга миниб, ижод қил, дейди. Сен эса қорин ғамини, рўшнойилик, жўшойилик ташвишини чекишинг керак.

— Санъат аҳли атиги бир соатгагина ижод қилишдан тўхтаса, қандай ҳодиса юз беришини тасаввур қиласизми? — бирдан жонланади суҳбатдошим. — Борди-ю шундай ҳодиса юз берганида эди, одамлар ана шу бир соат ичида ёввойилашиб кетган бўлар, бир-бирининг қонини тўккан бўларди. Эсланг, буюк Форобий: «Агар мусиқа бўлмаганида эди, оламнинг аҳволи не кечарди?» деганлар. Ҳолбуки, мақом санъатимиз Фитрат ўлимга ҳукм этилганидан кейин йигирма йил давомида мутлақо ўсишдан тўхтади. Тўғрироғи, уни ижод қилишдан тўхтатдилар. Бинобарин, бу борада кўп имкониятларимиз, кўп муваффақиятларимиз мангу бой берилди. Мақомчилар: созандалар, хонандалар, бастакорлар қатағон қилинди. Демак, омонлик бўлса бу ёғига ёшларимизни мумтоз мусиқага, мақомга ошно қилиш керак, ана шундагина уларнинг енгил-елпи мусиқага сажда қилишлари барҳам ейди.

— Темур ака, ҳозир бозор иқтисодиёти, рақобат... Ижтимоий жиҳатдан ҳимояланиши лозим бўлган, яъни кам таъминланган оилалар ҳақида кўп ёзишмоқда. Аммо ҳеч ким ва ҳеч қачон ҳимоя қилинишга муҳтож фуқароларнинг тўла рўйхати ҳеч қаерда эълон қилинмаган. Менимча, эълон қилинмайди ҳам.

— Тўғри, талабалар, нафақахўрлар ва «кам иш ҳақига эга бўлган тоифадаги номаълум омма тилга олинади. Улар ўзи ким? Бу ҳақда, ҳатто ошкоралик замонаси бўлишига қарамасдан, матбуотимиз мум тишламоқда. Ҳолбуки, ана шу гуруҳга мансуб аҳолининг кўпчилигини олий маълумотли ёшлар, унча ёш бўлмаган ва ёши бир жойга бориб қолган одамлар ташкил этади. Созандаларни ҳеч иккиланмасдан, ана шу тоифага киритиш мумкин. Агар у ўзининг тунги ҳузур ҳаловатидан кечиб, тўйга бормаса, олган маошига қозон қайнатиши гумон. Эътибор беринг-а, уларнинг ҳаммаси олий маълумотли кишилардир. Уларни гоҳо юқори малакали мутахассислар ҳам деб атайдилар.

Иккинчи томондан, бир вақтлари қолоқ бўлган, аммо ўзининг зиёлиларига киройи ғамхўрлик кўрсатган, эндиликда эса ҳатто ўта ривожланган давлатларни ҳам тафаккур ва рақобат бобида осонлик билан қувиб ўтаётган давлатларни санаб, саноғига етолмайсан, киши. Бундан ўн беш, йигирма йил муқаддам Америко сармояси зулми остида ингранaиб ётган Жанубий Корея ҳозир бизга — «тараққийпарвар инсониятнинг таянчи» бўлган ССЖИга компьютерлар, телевизорлар, кинескоплар сотмоқда, устига устак, мамлакатимизда автомобиль заводи қуришга чоғланмоқда!

Биз мамлакатни шармандалик ботқоғидан қутқазиб қолмоқчи эканмиз, энг аввало, унинг мияси бўлмиш зиёлиларни бало-қазолардан асрашимиз, уларга ғамхўрлик кўрсатишимиз зарур. Зеро тафаккуримиз гуллари бўлган ҳозирги зиёлилар мисли кўрилмаган давлат солиғидан азоб чекмоқдалар, айримлари ҳамон ота-онасининг елкасида ортиқча юк бўлиб туриптилар, мардикорчилик қилмоқдалар, арзимас стипендия олмоқдалар, бировларнинг бошпанасида бола-чақаси билан сиғинди бўлиб яшамоқдалар.

Шуни эсда тутингким, бундай шарт-шароитда ақлу ҳуши жойида бўлган, янги тарихимиздан бохабар одам ўн йиллаб олийгоҳлар «тупроғини ялаш»ни, мавҳум келажакни деб жонини жабборга беришни, доимий маҳрумиятларга дучор этилишни ўзига раво кўрмайди. Негаки давлат фаровонликка эришишнинг энг оддий, аммо нопок эшикларини ланг очиб қўйган. Шунинг учун бизда том маънодаги зиёлилар сони йилдан-йилга камайиб бораётганига таажжубланмаслик керак. Бундан бу ёғига агар пулли таълим йўлга қўйиладиган бўлса, зиёлиларимиз ўз фарзандларини ўқитиш имкониятидан бутунлай маҳрум бўлиши тайин гап.

Мен ҳеч қачон халқ насибасининг юздан тўқсон тўққизини уриб, қолган бирига ҳам шерик бўлувчи айрим ватандошларимга ўхшаб ишлолмайман, тақдир тақозоси билан қийин вазиятга тушиб қолган, шунинг учун иши битиши йўлида сизга исталган миқдорда пул беришга тайёр одамларни товлай олмайман. Мен виждоним билан ҳисоблашган ҳолда ишлаб келдим, умид қиламан-ки, бундан бу ёғига ҳам шундай бўлади. Камина шундай тарбияланганман. Менинг эскича қарашларимдан, ҳеч қачон корчалон бўлолмаслигимдан кулувчилар топилиши мумкин. Оллоҳга шукроналар бўлсинким, жамиятимизда ҳозирча виждонига гард юқтирмаган одамлар кам бўлса-да, топилади.

Суҳбатдош:
Саидикром КАМОЛОВ.

ЎЗАРО ТЕКШИРИШ ДАВОМ ЭТМОҚДА

ҚОРАҚАЛПОҚ ДЎСТЛАРНИНГ МАСЛАҲАТЛАРИ

Қорақалпоғистон пахтакорлари, шоликорлари, чорвадорлари, боғбонлари, бошқа қишлоқ хўжалик мутахассислари икки кун давомида ўзларининг анъанавий дўстлари — Хоразм деҳқонлари ҳузурида меҳмон бўлдилар. Улар вилоятнинг барча районларида бўлиб дала ишларининг бориши билан танишдилар, қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариши турли тармоқларидаги ишларнинг аҳволини ўргандилар ва кўпгина камчиликлар ва нуқсонларни аниқлаб, қимматли маслаҳатлар бердилар. Масалан, Хазорасп, Янгиариқ, Қўшкўпир районларидаги бир қанча хўжаликларда ғўза қатор ораларини юмшатиш асоссиз равишда кечиктириляпти, экин бостириб суғорилишига йўл қўйиляпти. Баҳорги жала оқибатлари ҳамма жойда ҳам тегишлича бартараф этилмаган. Текшириш кунлари далаларда пудрат асосида ишловчилар, бригадирлар деярли кўринмади. Айрим жойларда ғўзани суғориш каби масъулиятли иш мактаб ўқувчиларига ишониб топшириб қўйилган. Ҳосилга ҳосил қўшиш даврида ўсимликларни жадал парвариш қилиш керак, деб маслаҳат беришди меҳмонлар.

Улар мақтовга лойиқ намунавий ишларни таъкидладилар. Урганч районидаги Чапаев номли, Хива районидаги Беруний номли, Хонқа районидаги Охунбобоев номли жамоа хўжаликларининг далаларида ғўза серҳосил бўлиб ўсмоқда.

Вилоят маккажўхорикорларининг иши унча яхши эмас. Деярли барча озуқа етиштириш бригадаларида экинлар қаровсиз қолган. Уларни суғориш агротехникаси, минерал ўғит солиш қоидалари бузилмоқда. Шу сабабли бир пайкалнинг ўзида экин ҳар хил ўсмоқда. Баъзи хўжаликлар беданинг учинчи ўримини кечиктириб юбордилар. Ҳолбуки бошқа хўжаликларда беданинг тўртинчи ўрими бошланди.

Қорақалпоқ дўстлар Хоразм қишлоқ хўжалик ходимларининг вилоят кенгашида текшириш якунлари ҳақида сўзлаб бердилар.

Кенгашда халқ депутатлари вилоят советининг раиси, Хоразм вилоят партия комитетининг биринчи котиби Р. М. Худойберганова нутқ сўзлади.

Ю. ИБРОҲИМОВ.

ЁРДАМЧИ КОРХОНА

Наманган вилоятидаги Тўрақўрғон тракторларни созлаш заводи ғишт ишлаб чиқараётган корхоналарга ёрдам беришга аҳд қилди. Бу ерда лойни қирқиб ғишт ясайдиган ярим автомат ускунани ишлаб чиқариш ўзлаштирилди. Янги ускуна сермеҳнат ишларни бажаришни анча енгиллаштиради. Унинг ёрдамида якка тартибда уй қурувчиларни бинокорлик материаллари билан таъминлаш муаммосини муваффақиятли ҳал қилиш мумкин.

БИТИМ ТУЗИЛДИ

Олмалиқ товар-хом ашё биржаси бу ерда ўтказган савдода юзлаб минг сўмлик битим тузилди. Унда тақчил хом ашё ва материаллар, ушбу саноат маркази, шунингдек Бекобод ва Оҳангарон меҳнат жамоалари ишлаб чиқарган маҳсулотлар савдога қўйилди. Олмалиқдаги йигирмага яқин саноат корхонаси биржа муассислари бўлди.

(ЎзТАГ).

Пайариқ районидаги Карл Маркс номли жамоа хўжалигида чорва моллари учун озуқа жамғариш қизғин давом этмоқда. Жорий йилда 365 гектар майдонда ўсаётган беда, 200 гектардаги лавлаги ва 100 гектардаги маккажўхори яхши парваришланиб, юқори ҳосил олинаяпти. Шу билан бирга хўжалик аҳолисининг шахсий чорвасига бериш кўзда тутилган 700 тонна силосни тарқатиш ишлари ҳам бошлаб юборилган.

СУРАТДА: моҳир механизатор Мамалатиф **ХОЛМУРОДОВ** кунига 10 гектардан ортиқ беда ўришга эришаётир.

Ғулом АЛИЕВ олган сурат.

Султонмурод ОЛИМ

ОНА ТИЛИМИЗ МУАММОЛАРИ

Тилсиз — адабиёт, адабиётсиз — тил равнақини тасаввур қилиш қийин. Ҳар қандай халқ учун бу иккисидан кўра миллийроқ, бундан-да азизроқ бойлик йўқ. Бироқ тилнинг ҳам, адабиётнинг ҳам чинакамига камол топиши учун ҳокимият шу тил ва адабиётнинг эгаси ҳисобланмиш халқнинг ўз қўлида бўлиши, бу соҳалар тараққиётини ҳаммадан бурун ҳукмрон доиралар исташи керак.

Бу — доҳий шоиримиз Алишер Навоийнинг фикри.

Шамс ул-миллатимизнинг «Муҳокамат ул-луғатайн» рисоласи туркий тил фазилатлари ҳақидаги асар бўлса-да, Навоий унда тилимиз ривожини адабиётимиз тараққиётидан ажратиб қарамаган. Туркий тил устунликларини доҳиёна кузатиш ва аъло даражада исботлаб беришдан «кулли мурод», яъни бош мақсад ҳам туркий адабиётни юксак поғоналарда кўриш илинжи эди.

Муаллиф адабиёт равнақини бевосита шоҳларга боғлайди. Рисоланинг талай ўринларида Ҳусайн Бойқаро ҳақида айтилган ўта илиқ сўзларни зинҳор-базинҳор шоирнинг подшоҳга шахсий хушомади, деб тушунмаслик керак. Навоий Ҳусайн Бойқаронинг «ўзига сўз жиҳатидин азим эътибор ва сўзига ўз жиҳатидин бийик поя ва миқдор» қилгани, унга қанчалар раҳнамоликлар кўрсатганини айтади: «Ва ул миқдор бу туфроғнинг рутбасин фалакка еткуруп ва онча бу зарранинг поясин қуёшдин ошуруп эрдилар» ёхуд: «Бандайи ҳоксор агарчи туфроғдин ўксук эрдим, аммо ул қуёш (Ҳусайн Бойқаро) тарбияти била ранго-ранг гуллар очтим ва бу афкандайи безътибор агарчи заррадин камрак эрдим, ул саҳоб тақвияти била гуногун дурлар сочтим ва дилсўз абётим муножот аҳлиға ошубу ғавғо солди ва базмафрўз ғазалиётим хароботийларға оҳу вовайло солди», — деб, ўзини тупроққа, Бойқарони қуёшга менгзайди. Бу ва унинг бошқа асарларидаги Бойқаро ҳақида таърифу тавсифга тўла парчалар бекорга битилмаган.

Ахир, Навоийни Навоий қилган омиллардан бири ҳам ўша пайтдаги гуллаб-яшнаган турк ҳокимияти эмасдими? Шоирнинг туркий эл шону шуҳратини то абад оламга ёйган дурдона асарлари билан Ҳусайн Бойқаро умр бўйи фахрланмади ёхуд улуғ дўстини улкан ишларга рағбатлантирмадими, дейсиз! Қайси шоҳ мамлакатида она тили, она юрти ва она халқи шарафини то рўзи маҳшар кўкларга кўтариб турадиган шоири бўлишини орзу қилмаган?!

Хуллас, Амир Темур бўлмаганида — Ҳусайн Бойқаро, Ҳусайн Бойқаро бўлмаганида — Алишер Навоий каби миллатимиз дарғаларини ҳозиргидек тасаввур қилиш амри маҳол ва унда тилимиз, адабиётимизнинг ҳам равнақи бугунгидек бўлмас эди.

«Муҳокамат ул-луғатайн»да тиллардан ҳар бирининг ўз фазилатлари борлиги айтилиб, арабий лисон алоҳида таърифланади-да, кейин «асл ва мўътабар» уч забон — туркий, форсий ва ҳиндий тиллар тарихига оид бир ривоят келтирилади. Қадим китоблардан биламизки, инсоният ёвузликни ҳаддидан оширгани, яратганни ёдидан чиқаргани учун худо бир улуғ тўфон қилиб, ер юзини сувга бостирган, одамлару жамики жонзотларни маҳв этган эди. Фақат ўзи билан бўлган аҳдни бузмагани эвазига тангри Нуҳ алайҳиссаломга бир кема ясашни буюради. Нуҳ яқинлари — хотини, ўғиллари, келинлари билан кемага киради, турли ҳайвонлардан ҳам бир жуфтбир жуфтдан олишади. Нуҳ билан кемага кирганлар тўфондан омон қоладилар.

Навоий туркий, форсий ва ҳиндий тиллар ривожини, демакки, ана шу халқларнинг келиб чиқишини ҳам, ўша улуғ тўфондан омон қолган Нуҳ пайғамбар ва унинг ўғиллари билан боғлайди: «Аммо туркий ва форсий ва ҳиндий асл тилларнинг маншаийдурки (сарчашмасидирки), Нуҳ пайғамбар...нинг уч ўғлиғаким, Ёфас ва Сом ва Ҳомдур, етишур. Ва бу мужмал тафсили будурки, Нуҳ... тўфон ташвиридин (талотумидан) нажот ва анинг маҳлакасидин (хатаридан) ҳаёт топти, олам маъмурасида башар жинсидин осор ва инсон навъидин намудор қолмайдур эрди (яъни Нуҳ кемаси омон қолган пайтда ер юзида одамзоднинг бошқа бирон тури йўқ эди). Ёфасники, таворих (тарих) аҳли Абу-т-турк (Туркларнинг отаси) битирлар, Хито мулкига йиборди ва Сомники, Абу-л-фурс битирлар, Эрон ва Турон мамоликининг васатида волий қилди ва Ҳомники, Абу-л-ҳинд дебтурлар, Ҳиндистон билодиға узатти. Ва бу уч пайғамбарзода авлод ва атбойи мазкур бўлган мамоликда ёйилдилар ва қалин бўлдилар».

Бу ривоятда туркий халқларнинг асл юрти Хитой мамлакатига қарашли ерлар экани айтилган. Навоийнинг Хитойга айрича меҳри ҳам, борингки, Фарҳоднинг Чин шаҳзодаси бўлиши, Семурғнинг бир пари Чинга тушиб, бу юртнинг «зебу фарр кишвари»га айлангани таърифу тавсиф этилиши ҳам ана шундан. Ёки 1889 йили рус сайёҳи ва ёзувчиси Н. М. Ядринцев Мўғулистондаги Кошо-Цайдам водийсидан ўтадиган Ўрхун дарёси бўйларида топган қадим туркий ёдгорликлар билан бирга хитой тилида битилган матнлар ҳам чиққанини эслайлик.

Демак, Навоий туркий тиллар қадимияти ҳақида илман тўғри тасаввурда бўлган.

Шоир наздида Ёфас ҳазрати Нуҳнинг ўғиллари орасида энг мумтози эди: «Ва Ёфас ўғлонники, Абу-т-туркдур, тарих аҳли иттифоқи била сарафроз ва рисолат (пайғамбарлик) мансаби била қардошларидин мумтоз бўлди. Ва уч тилки, туркий ва форсий ва ҳиндий бўлғай, бу учовнинг авлод ва атбойи орасида шоъ бўлди...».

Шу ерга бир муҳим маълумотни ҳам қистириб ўтай. Навоий ўзининг «Тарихи мулуки Ажам» асарида буюк жаҳонгир — Искандари Зулқарнайн, яъни Александр Македонскийни туркий халқлар шажарасига киритиб, ана ўша Нуҳ ўғли — Ёфасга боғланади, деб қарайдиган тарихчилар ҳам борлигини ёзади: «Искандар нисбатида ихтилоф кўптур. Баъзи ани Дороб ўғли дебтурлар... Ва Банокатийда ва «Девон ун-насаб» китобидин мундоқ нақл қилибтурким, Искандар Хирмиси Румий ўғлидурким, Хирмис отаси Лафти бинни Юнон бинни Торах бинни Ёфас бинни Нуҳдур».

Булар — Навоийнинг туркий тилнинг келиб чиқиши ҳақидаги қарашлари. Аммо у адабиёт ривожини кимнинг ҳокимият тепасида турганига боғлаб гапиради.

Ҳукмронлик араблар қўлида бўлганда араб адабиёти камол топди. Навоий ёзади: «...то мулк араб хулафоси ва салотинида эрди, фалак ул вақтда назм дабириға араб тили била жилва берди, андоқки, Ҳасан Собитдек ва Лақитдек малик ул-калом сухангузорлар ва маъниофарин фасоҳатшиорлар пайдо бўлдилар ва ўз тиллари била назм адосининг додин бердилар».

Форсий халқлар араб халифалигидан мустақил бўлиб, алоҳида давлат тузганларидан кейин форсий шеърият боғоят гуллаб-яшнади: «Чун мулкдин баъзи ақолим ва кишварда сорт (форс) салотини мустақил бўлдилар, ул муносабат била форсигўй шуаро зуҳур қилдилар. Қасидада Хоқоний ва Анварий ва Камол Исмоил ва Заҳир ва Салмондек ва маснавийда устози фан Фирдавсий ва нодири замон Шайх Низомий ва жодуйи ҳинд Мир Ҳусравдек ва ғазалда мухтарии вақт Шайх Муслиҳиддин Саъдий ва ягонайи аср Хожа Ҳофиз Шерозийдек...».

Шоирнинг далолат беришича, тахт туркий халқ вакилларига текканидан кейин эса туркий шеърият пайдо бўлди ва камол топди: «То мулк араб ва сорт салотинидин турк хонлариға интиқол топти, Ҳулогухон (Чингизхоннинг невараси, Элкония давлатининг биринчи ҳукмдори, милодий 1283 йили вафот этган) замонидин сулотни соҳибқирон Темур Кўрагон (1336 — 1405) замонидин фарзанди халафи Шоҳруҳ султоннинг замонининг охиригача турк тили била шуаро пайдо бўлдилар. Ва ул ҳазратнинг авлод ва аҳфодидин ҳам хуштабъ салотине зуҳурға келди: шуаро Саккокий ва Ҳайдар Хоразмий ва Атойи ва Муқимий ва Яқиний ва Амирий ва Гадойилар. Ва форсий мазкур бўлган шуаро муқобаласида киши пайдо бўлмади, бир Мавлоно Лутфийдин ўзгаким, бир неча матлаълари борким, табъ аҳли қошида ўқуса бўлур».

Албатта, Навоий қадим туркий адабиётдан, ҳаттоки, XI асрда яратилган буюк туркий адабий ёдгорлик — Юсуф Хос Ҳожибнинг «Қутадғу билиг» асаридан ҳам мутлақо бехабар бўлган. Аммо у айтган фикрнинг тўғрилиги шундаки, ана ўша «Қутадғу билиг» ҳам ҳокимият туркийлар қўлида бўлган замонда битилиб, қорахоний ҳукмдор — Тағоч улуғ Буғро Қорахон або Али Ҳасан бинни Арслонхонга тақдим этилган. XI аср жаҳон тилшунослигининг нодир ва улкан намунаси — «Девону луғотит турк»ни билганида-ку Навоий «Муҳокамат ул-луғатайн»да сўзни, ким билади, бу туркий тил қомуси муаллифи — Маҳмуд Кошғарийга тасаннолар айтишдан бошлармиди!..

Шоҳлар ўз тилларида адабиёт яратилишига интилдилар ёки шоирларни шунга рағбатлантирдиларгина эмас, уларнинг баъзилари ўзлари ҳам шеър битдилар. Навоий араб, форс ва турк ҳукмдорлари орасидан етишиб чиққан шоирлар — араб султонларидан Иброҳим Маҳди ва Маъмун халифа, форс подшоҳларидан Султон Тўғрул (Навоий, Ироқда ҳукмдорлик қилгани ва форсий шеър битгани учун бўлса керак, форс подшоҳи ҳисоблагани билан, Тўғрул асли туркий сулола — Салжуқийларнинг сўнгги султони эди) ва Шоҳ Шужоъ, турк хоқонларидан Султон Бобур, Ҳусайн Бойқароларни алоҳида кўрсатади.

Умуман, Темурийлар замонида шеърни идрок этиш ва шеър битиш олий маданият белгиси ҳисобланган. Темурийзодалар орасида шоирлар кўп эди. «Мажолис ун-нафоис» тазкирасининг еттинчи мажлиси айнан ана шу Темурийзода шоирлар ҳақида. Навоий бу рўйхат бошига Амир Темурнинг муборак номини битади, унинг вазият тақозоси билан бадиҳатан айтган:

Абдол зи бим чанг ба Мусҳаф зад, — яъни: «Қаландар қўрқувдан «Қуръон»га чанг солди», — мисрасини келтиради. Шундан кейин Темурийзодалар — Шоҳруҳ Мирзо, Абобакр Мирзо, Султон Искандар Шерозий, Халил Султон, Улуғбек Мирзо, Бойсунғур Мирзо, Бобур Мирзо (Заҳириддин Муҳаммад Бобур эмас), Абдуллатиф Мирзо, Жаҳоншоҳ Мирзо, Саййид Аҳмад Мирзо, Султон Аҳмад Мирзо, Бойқаро Мирзо (Ҳусайн Бойқаронинг акаси), Кичик Мирзо, Султон Бадиуззамон Мирзо, Шоҳ Ғариб Мирзо, Фаридун Ҳусайн Мирзо, Муҳаммад Ҳусайн Мирзо, Бойсунғур Мирзо (бу — бошқа Бойсунғур), Султон Масъуд Мирзо, Султон Али Мирзо ижодига қисқа-қисқа тўхталади. Тазкиранинг сўнгги — саккизинчи мажлиси эса тамоман Ҳусайн Бойқаро — Ҳусайний ижоди таҳлилига бағишланган.

Тил ё адабиёт у ёқда турсин, Умар Хайём ўзининг «Наврўзнома» асарида ёзишича, ҳатто халқларнинг нақлиёт (транспорт) ва ҳарб воситаси бўлмиш отларга муносабатини ҳам уларнинг ҳокимиятга эга ё эга эмаслиги белгилаб турган: «Ўтган замонларда бошқа ҳеч қайси халқ отларни, уларнинг фазилат ва камчиликларини форсларчалик яхши билмаган, чунки ўша пайтларда бутун жаҳон уларнинг қўл остида эди ва Араб ва Ажамдаги ҳамма жойларда яхши отлар бўлса, уларга олиб келинар эди. Бугун ҳеч бир гуруҳ буни турклардан яхшироқ билмайди, чунки улар кеча-кундуз от билан шуғулланадилар ва жаҳон уларнинг (туркларнинг!) қўлидадир».

Умар Хайёмнинг милодий 1048—1132 йилларда яшаганини инобатга олсак, ўша XI—XII асрларда туркийлар жаҳондаги энг кучли давлат тузган халқлардан бири экани маълум бўлади. Умуман, Сомонийлардан кейин то мўғул истилосигача, сўнг эса Амир Темурдан бошлаб то рус босқинигача Туркистонда (ва нафақат Туркистонда!) ҳокимият туркийлар, аниқроғи, ўзбеклар қўлида эди.

Ҳусайн Бойқародан кейин Заҳириддин Муҳаммад Бобур, Амирсаид Муҳаммад Умархон — Амирий, Моҳларойим Нодира каби шоҳлар ўзбек адабиёти ривожига бош-қош бўлдиларгина эмас, ўз ижодлари билан сўз санъатимиз равнақига улкан ҳисса қўшдилар. Ёки Хоразм хони — Муҳаммад Раҳимхони соний Ферузнинг XIX аср охири — XX аср бошларида шоиру таржимонларни не-не олий ишларга рағбатлантиргани ва бу адабиётимиз тарихига катта ҳисса қўшганини Хоразм адабий муҳитию Хоразм таржима мактабини ўрганишга бағишланган тадқиқотлардан яхши биламиз.

Эндиликда саройнинг ўзбек адабиёти ривожига қўшган ҳиссаси махсус тадқиқотларда ёритилиши керак. Шу пайтгача илмда бундай масалани қўйишга йўл бўлсин эди... Ўтмиш шоирларимиздан жуда кўпининг ҳаёти ва ижодини саройидан айри тасаввур қилиш мумкин эмас. Аминманки, келажакда биргина Ҳусайн Бойқаро ва Алишер Навоий муносабатларининг ўзинигина ўрганишга бағишланган жилд-жилд китоблар ёзилади.

Ўзбек тили ва адабиётининг бундан буёнги равнақи ҳам бевосита халқимизнинг не чоғли мустақилликка эришганига боғлиқ. Тилимизга давлат тили мақомининг берилиши — ана шу мустақиллик сари ташланган биринчи, Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси Олий Кенгашининг 1990 йилнинг 20 июнида қабул қилинган Ўзбекистон ССРнинг Давлат мустақиллиги ҳақидаги Декларацияси — иккинчи дадил қадам. Бироқ биз тўла иқтисодий ва сиёсий мустақилликка эга бўлсаккина, тилимиз ва адабиётимиз тамоман янги поғоналарга кўтарилади. Чунки унда шу тил, шу адабиёт ва, умуман, шу халқ равнақидан — унинг гуллаб-яшнашидан ҳаммадан бурун давлатнинг ўзи манфаатдор, ахир!

1991 Алишер Навоий йили

ЁДЛАБ ОЛИНГ

ОЛТИН-КУМУШ ЭТМА КАСБ ДАВЛАТ ҚУНИДИН
КИМ, ТОРТАР АДАБ УЛУСНИ МЕҲНАТ ТУНИДИН,
ГАР ЙУКТУР АДАБ, НЕ СУД ОЛТУН УНИДИН,
ЭЛНИНГ АДАБИ ХУШРОҚ ЭРУР ОЛТУНДИН.

Маданият янгиликлари

▲

ЖОНАЖОН ЎЛКА МЕҲРИ

Бахмал қишлоғида сокин тун... Ой нур сочиб турибди, теварак-атрофни осмонўпар тоғлар қуршаб олган. Ўзига хос шовқин солиб оқувчи сой ҳам тинчлангандек туюлади. У одатда Помир—Олой тоғлари этакларидан бошланади. Рассом Исфандиёр Ҳайдаровнинг кўз ўнгида ўзи туғилиб ўсган қишлоқ туни шундай гавдаланади ва полотнода ўз аксини топади. Тошкентда рассом асарларининг кўргазмаси очилди. Уни Совет маданият жамгармасининг Ўзбекистон бўлими ташкил этди.

Бахмал мавзуси ижоди такомиллашган ёш мўйқалам соҳиби асарларидаги асосий мавзуларнинг биридир. У ўзи туғилиб ўсган, вояга етган жонажон ўлкасини жуда севади. Бу ерларнинг ўзига хос беназир ғармасининг Ўзбекистон бўилҳом бағишлаган.

Рассом жумҳуриятимизнинг кўпгина оромбахш гўшаларини яхши билади. Хумсон даралари, Фарғона манзаралари, тоғлар орасидаги жажжи қишлоқлар ҳақида меҳр билан асарлар яратади. Исфандиёр ижоди шакли шамойили жиҳатидан хилма-хил бўлиб, у пейзажлар, портретлар, тарихий-маиший мавзуларда асарлар яратган.

Тасвирий санъатнинг хорижий ихлосмандлари ҳам ўзбек диёри гўзаллигини тараннум этувчи рассом асарлари билан танишиш имкониятига эга бўлдилар. Исфандиёр яқинда Италияда бўлди, ўз асарларини томошабинлар ҳукмига ҳавола этди. Унинг асарлари Монголияда ҳам кўрсатилган, Германия, Туркияда бундай асарларни тўпловчи кишилар сотиб олишган.

Рассом Алишер Навоийнинг катта тўйи арафасида шонли санага бағишланган бадиий асарлар устида ишламоқда, ўз замондошларига Қодирий ва Чўлпон сингари адабиётимиз мумтозлари ҳақида ҳикоя қилишни ҳам мўлжаллаб турибди.

(ЎзТАГ мухбири).

ЁДГОРЛИК ОЧИЛДИ

Қораўзак районидаги О. Дўсназаров номли совхоз ҳудудида қорақалпоқ халқининг атоқли фарзанди Оллоёр Дўсназаровга ўрнатилган ҳайкал тантанали вазиятда очилди. Ҳайкал очилишига бағишланиб ўтказилган митингда О. Дўсназаров моҳир ташкилотчи, ҳақиқий байналмилалчи, ўз халқининг содиқ фарзанди эканлиги таъкидланди. 1924 йилда Қорақалпоғистон мухтор вилоятини тузиш Қорақалпоғистон ҳудудий кичик комиссияси фаолиятига бошчилик қилган О. Дўсназаров Амударё қуйи оқими ҳудудида давлат тузилиши учун кўп ишларни амалга оширди.

Оллоёр Дўсназаровнинг болалиги ва ўсмирлик йиллари ҳозир унинг номи билан аталаётган совхоз ерларида ўтган. Ҳамқишлоқлар атоқли юртдошлари ҳайкали қурилиши учун пул тўпладилар. Уни ҳайкалтарош Кауендер Бердимуратов яратди.

В. ЛУЦЕНКО,
ЎзТАГ мухбири.

НАРПАЙДА МУҲТАШАМ ЧОЙХОНА

ОҚТОШ шаҳрида миллий ҳамда замонавий меъморчилик ютуқларини ўзида мужассамлантирган икки қаватли чойхона бунёд этилди. Бир пиёла чой устидаги дилкаш суҳбатлар Нарпай оқсоқоллари, пиру бадавлат қарияларга ором бағишламоқда.

Шунингдек, бу музайян кошонада ёшларнинг хушвақтлик билан кўнгил очишлари учун ҳам барча шарт-шароитлар муҳайё этилган. Шаҳар умумий овқатланиш идораси чойхонани зарур озиқ-овқат маҳсулотлари, шарқ ширинликлари, қандолатлар билан узлуксиз таъминламоқда.

ФУТБОЛ

Икки Игорь баҳси: ҳисоб ўша-ўша

Олий лига командалари футбол бўйича СССР биринчилигининг навбатдаги тур ўйинларини ўтказишди. Пахтакорчилар Москванинг «Динамо» жамоасини қабул қилдилар. Муҳлислар бу ўйинда бир нечта гол бўлади, деб умид қилишган эди. Сабаби — биринчиликда олдинда бораётган тўпурарлар — И. Коливанов ва И. Шквирин майдонга тушишди.

Ўйиннинг дастлабки дақиқаларидан маълум бўлдики, футболчиларимизнинг ниятлари жиддий. Улар бирин-кетин ҳужумга ташланишди. Саккизинчи дақиқада Илҳом Шарипов меҳмонлар дарвозасига тўп киритиши мумкин эди. Аммо унинг зарбаси аниқ бўлмади. Навбатдаги ҳужумлардан бири натижасиз тугагач, меҳмонлар фаоллашдилар. Ўнг томондан ҳамла қилган В. Леоненко «Пахтакор» дарвозасини аниқ нишонга олди. Танаффусгача москваликлар мезбонларга нисбатан аниқроқ ҳаракат қилдилар.

Учрашувнинг иккинчи қисмини тошкентликлар ҳужумкорлик руҳида ўтказишди. Н. Ҳасанов ҳамда Г. Квиткаускас ўрнига А. Маъруфалиев билан В. Балтушникас майдонга тушганликлари «Пахтакор»нинг ўйинига жон киритди. Аммо 71-дақиқада динамочилар уюштирган қарши ҳужумни С. Кирьяков гол билан якунлади. 2:0 ҳисоби билан меҳмонлар олдинда боришса-да, футболчиларимиз сўнгги дақиқагача курашни давом эттирдилар. А. Маъруфалиевнинг тўп киритиши унинг яхши ўйинига мукофот бўлди.

Юқорида айтиб ўтганимиздек, ҳақиқатдан ҳам томошабинлар учта гол гувоҳи бўлишди. Лекин иккала моҳир ҳужумчи ўз жамғармасини бойита олмади. Сабаби, И. Шквиринни рақиб ҳимоячилари «қўриқ»лашни уддалай билишди. И. Коливанов эса жароҳатланиб, майдонни тарк этди. Тасkin топганимиз шу бўлдики, Абдуқаҳҳор ўзининг олий лигадаги биринчи тўпини киритиб мухлислар қалбида умид алангасини ёқди.

Ўйиндан сўнг журналистлар билан учрашув бўлиб ўтди. Унда ҳар икки команданинг бош устозлари — А. Иноятов билан В. Газзаев саволларга жавоб беришди. Командалар ҳақида сўз борганда Валерий Георгиевич шундай деди:

— «Пахтакор»дан ҳар нарсани кутиш мумкин. Чунки у сафардаги икки ўйинни кутилмаган натижа билан якунлади. «Динамо» режалари ҳақида гапирадиган бўлсак, айтишим керакки, Европа мусобақаларида қатнашиш учун камида бешинчи ўринни эгалламоқчимиз.

Х. МИРҲОДИЕВ.

АТЛАС ЖИЛОЛАНАР ЕКУТ МИСОЛИ,
ҚИЗЛАР КУЛГУСИ-ЧИ — ШИРИН, ИБОЛИ.

Т. МАҲКАМОВ суратга олган.

Латофат Абдурауфова кўп йиллардан буён Тошкент шаҳридаги 177-болалар боғчасида тарбиячи бўлиб ишлаб келмоқда. Латофатхоннинг мана бу суратдаги тарбияланувчилари каби миллионлаб гўдакларнинг ҳисобдон, тадбиркор бўлиб улғайишини, юрт иқтисодиёти учун жонкуяр бўлишини биз ҳам истаймиз.

Р. АЛЬБЕКОВ олган сурат.

«ЁРҚИНОЙ» ҚАЙТАРИБ БЕРИЛСА...

Ниҳоят, Чўлпон ҳаёти ва фаолиятига доир бирмунча эътиборга молик мақолалар юзага келди. Масъул муҳаррир ва сўзбоши муаллифи О. Шарафуддинов, олимлардан Наим Каримов ва Шерали Турдиевлар тўплаб, нашрга тайёрлаган Чўлпоннинг «Яна олдим созимни» номли китоби бу борадаги дастлабки қадамдир. Ундан «Кеча ва кундуз» романи, «Ёрқиной» пьесаси ва қатор шеърлар ўрин олган.

Чўлпоннинг пьесалари орасида «Ёрқиной» алоҳида ажралиб туради. Бу драмани у қайта ишлаб тўлдирди ва 1926 йили Ўзбекистон давлат нашриётида чоп эттирди. У ёшлигида халқ оғзаки ижоди намуналарини кўп эшитган, таъсирланган ва бадиий асарларини шулар мазмуни асосида яратган эди. Мазкур пьеса ҳам ўзбек халқ эртаклари мотивида яратилган, ғоявий-бадиий жиҳатдан завқбахш асарлардан биридир.

Маълумки, халқ оғзаки ижоди материаллари асосида яратилган асарларда халқ қаҳрамонлиги, адолат ва ҳақиқат улуғланиб, ҳақсизлик ва жаҳолат қораланган. Чўлпон ҳам ўзининг ушбу «олти пардали афсонавий томоша» асарида чин муҳаббат, яхшилик, топталган инсофни улуғласа, хиёнат, риё, фисқу фасод, тажовузкорлик юзига қора бўёқ суркайди. Романтик мотив бирламчи бўлиб, унинг ичига реалистик мазмун сингдирилган. Ижобий қаҳрамонларнинг орзу-умидларига монанд демократик кайфиятдаги ҳокимият ҳукмронлигини ёқловчи ва чин муҳаббат учун кураш йўналиши афсонавий изчил кечади. Воқеалар драматик конфликт асосида ўсиб боради. Тўғри, баъзи ўринларда конфликт сусайган жойлар ҳам бор. Бироқ улар вақтинчалик бўлиб, ҳаракатнинг кескин нуқталари воқеа ривожида кўзга ташланади. Умуман, драматург ўтмишда халқимизнинг зулм ва ноҳақликка қарши курашиб, ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилишга қодир эканлигини яна бир бор намойиш этишни асосий мақсад қилиб олади.

Пьеса ҳажми каттароқ бўлиб, унинг ҳар бир пардаси бир неча мажлис (20-йилларга хос удумга кўра, кўринишлар мажлис деб юритилган)ларга мансуб бўлиб, уларда драматург кутган натижалар ўзини оқлаган. Ижобий қаҳрамон ҳисобланган Пўлат эл-юрт ободончилиги, озодлиги учун курашиб, адолатли ҳокимият тузиш тарафдори бўлиб гавдаланади. У ҳатто бу йўлни Ёрқинойнинг севгисидан ҳам юқори қўйиб, унинг барча илтижоларига эътибор бермайди. Драматург пьесадаги ҳаракатларни янада жонлантириш учун афсонавий ҳодисаларни сингдириш усулидан ҳам фойдаланган. Пьесанинг аҳамиятини таъминлашда Ёрқинойнинг ўрни алоҳида сезилиб туради. У турли-туман саргузаштли ташвишларни бошидан кечиради. Зулм-истибдодни айблайди, севгилиси Пўлатни ёқлаб, унга бўлган садоқат йўлидан кўпгина тўқнашувларда ғолиб чиқади. Ундаги тадбиркорлик, ишбилармонлик фазилатлари Пўлат бошлиқ қўзғолончиларнинг ғалабасига жиддий таъсир кўрсатади.

Пьесада халқ эртакларида учрайдиган шум ва гоҳо фирибгар шайтондек ҳаракат қилган Кал образи кенг ўрин олган. У сўзамоллиги, алдамчилиги билан боғлиқ ҳолатларда тулки ниқобини кийиб олиб, фаолият кўрсатади, гоҳо салбий, гоҳо ижобий қиёфаларга кириб олади. Драматург бу характер воситасидан унумли фойдаланиб, пьесанинг жўшқинлигини таъминлаган.

Ўлмас Ботир характери ўта мураккаб. У олдин золим, қонхўр бир саркарда сифатида гавдаланса, кейинчалик пати юлинган товуқдек «юмшаб» қолади. Қизини ўз розилиги билан Пўлатга беради, ҳатто ундан кечирим сўрашгача бориб етади. Ҳоким табақа вакилларидан Нишобсойбеги одамлар орасига нифоқ солишда, хиёнат қилишда устаси фаранглардан ҳисобланади. Кўпгина образлар: чол, Ёрқинойнинг тарбиячиси Момо хотин, Қумри ва бошқалар ўзларигагина хос қирралари билан эсда қолади.

Энди пьесанинг жанрий хусусиятларига доир баҳсларга эътиборни қаратайлик. «Ёрқиной» пьесаси «афсонавий томоша»дир. Баъзи танқидчилар бу асарни фожиа ҳам дейишди. Мажид Ҳасанов ва Сирожиддин Аҳмедов «Адиб ва Шоир» («Гулистон», 1988 йил, 1 сон) мақоласида шундай ёзишади: «Санъаткор ўзбек халқи оғзаки материалларидан ижодий фойдаланиб, «Ёрқиной» номли бир фожиа яратди. Халқнинг ишқий афсоналари руҳида яратилган мазкур асарда ошиқ-маъшуқлар — Пўлат билан Ёрқинойнинг ўз орзу-ҳаваслари йўлида курашлари акс эттирилади». Ўйламай айтилган бу фикр Чўлпон пьесаси ғоявий йўналишини билмасликдан келиб чиққан мулоҳазадир. Аксинча, пьесада кўпроқ ижтимоий моҳият устун турадику. Профессор Бердиали Имомов эса пьесанинг ижодий методини халқ оғзаки ижоди — фольклор материаллари асосида яратилган ва у романтик услубий моҳиятга эга, деган фикрни илгари суради.

Кейинги йиларда, «Ёрқиной» атрофидаги хилма-хил фикрлар янада кескинлашди. Таниқли адабиётшунос олим Озод Шарафуддинов ўзининг «Чўлпон драмалари» номли мақоласида «Ёрқиной» пьесасининг ғоявий-эстетик моҳиятини анча ибратли фикрлар билан белгилаганлигини кўрамиз. Таҳлилда ҳам янгича қараш нуқтаи-назари ўз аксини топган. Бироқ танқидчи бу асарни романтик моҳиятга молик деювчилар фикрига қўшилмайди ва уни «Яхлит олганда эса бу драма тўқима воқеалар асосига қурилган реалистик драмадир» деган фикрни олға суради. Ҳақиқатан ҳам пьесада тўқима, баъзан ишонтирмовчи воқеалар акс этган. Бу эртакларга хос хусусиятдир. Танқидчининг «реалистик драмадир» деган фикрига эса қўшилиб бўлмайди. Чунки етарли асос йўқ.

Булардан қатъи назар «Ёрқиной» ўша 20-йиллар даврида ҳам, ҳозирги кунимизда ҳам ўзининг ғоявий-эстетик кўлами жиҳатидан энг намунали асарлардан ҳисобланади. Томошага чанқоқ халқимизнинг руҳига мос бўлган бу пьеса бир неча йиллар театрларимиз саҳнасини безаб келди. Бироқ асар муаллифига ўтказилган тазйиқ уни ҳам омон қолдирмади. Ҳозирги қайта қуриш ва ошкораликдан фойдаланиб, у яна халқимизга қайтариб берилса, саҳналаримизнинг безаги бўлса, дилимиздаги муддао бўларди.

Қудрат ЖЎРАЕВ,
филология фанлари номзоди.

Янги шеърлар

Ўткир РАҲМАТ

АБДУЛАТИФ НИДОСИ

Бу дунёда ўткинчи
Меҳмонлигим билмадим,
Қалбим буюрган эзгу
Истагини қилмадим.
Фалакдаги нигоҳни
Эҳ, назарга илмадим,
Этак билан мен ойни
Наҳот ёпмоқ бўлдим-эй.
Ўз отамга тиғ солиб
Бахтим топмоқ бўлдим-эй...
Титраганча бу ҳолдан
Самарқанд ҳайрон эрур.
Фарзанд деган имορат
Борича вайрон эрур,
Самодан ёмғир эмас
Томчилаган қон эрур.
Ўйлагандим мангуга
Яшар экан шоҳлар деб,
Салтанатни отамас,
Фарзандлар ҳам хоҳлар деб.
Фиғон этмай, бор дардлар
Бўғзида қолиб кетди,
Айтолмайин тупроққа
Мангуга олиб кетди,
Тошмеҳр бир ўғлини
Қийноққа солиб кетди.
Тириклигим азобда
Минг бир хўрсиниб ўтди,
Ойдин кунлар қаёқда,
Қонли интиқом кутди.
Улуғбекдай улуғнинг
Охири қони тутди...

Руҳим қон йиғлаб излар,
Йўл бек, унга борилмас.
Дардимни айтай десам
Қабр тоши ёрилмас.
Не кўргилик, танам ҳам
Бу тупроққа қорилмас,
Фалак ҳамон ҳайрон-лол
Бошидан учган ҳуши,
У дунё-ю бу дунё
Кўрган даҳшатли туши —
Қучоғида қучганча
Ётибман — падаркуши!
Этак билан мен ойни
Наҳот ёпмоқ бўлдим-эй.
Ўз отамга тиғ солиб
Бахтим топмоқ бўлдим-эй...

* * *

Яшил наво тинглайди борлиқ,
Жилмайганча бош эгар гуллар.
Борлигини офтобда ёйиб,
Чўзаланиб ётибди йўллар.

Бошларида гуллардан рўмол,
Дарахтлар маст гўё бу ондан.
Келинлардек беришар салом,
Сўнгсиз йўлга икки томондан.

Ким бўлдийкин қизғалдоқ қалбин
Оловлатиб, ўтли ўт солган.
Кўзлари тўрт қиз каби ёниб
Том бошига у чиқиб олган.

Мусичалар қуради ошён,
Қалдирғочлар тинмай вижирлар.
Қучоқ-қучоқ лолалар қучиб.
Тўлқинланиб қиқирлар қирлар.

Неки бўлса келган жунбушга,
Яшил наво сеҳри маст этган.
Бу тупроқда оғочлар каби
Харсанглар ҳам кўкариб кетган.

ҲАЁТ

Кўмир каби қора тун
Бағрин тилмаса чироқ.
Зулмат ва нур борлигин
Билмасмидик биз бироқ.

Зуҳросини Тоҳирга
Бахш этсайди бу ҳаёт.
Билмас эдик борлигин
Қоработир деган зот.

Тухмат тоши ёққанда
Қоматини тутиб тик.
Гоҳ қон йиғлаб, гоҳ кулган
Ҳақиқатни билмасдик.

Ишонч — оҳуга агар,
Бермаса ҳеч ким ҳадик.
Бу дунёда хиёнат
Борлигини билмасдик.

Карвон карвон аталмас,
Ит эргашиб юрмаса.
Карвонларни билмасдик
Итлар ҳуриб турмаса!

▲

ЯНГИ ДЎКОН ОЧИЛДИ

ЙИЛ бошида Жиззах вилоят кенгаши раёсати йиғинида ҳар бир район вилоят марказида ўзининг озиқ-овқат маҳсулотлари билан савдо қилувчи дўконини очишга розилик берилганди. Жиззах шаҳрининг аҳоли гавжум жойларидан дўкон қуриш учун ер ҳам ажратилганди.

Яқинда зарбдорликлар «Сайилжой» маҳалласида ана шундай дўкон очдилар. Зарбдордан ҳар куни сабзавот ва полиз маҳсулотлари келтирилиб, арзон нархларда сотилмоқда. Ҳар уч кунда сифатига қараб нархи арзонлаштирилаяпти.

М. АБУЛҚОСИМ,
«Халқ сўзи» мухбири.

▲

Муштарий маъқуллайди

ХАЙРЛИ УДУМЛАРНИ ТИКЛАЙЛИК

Халқимиз азалдан одамийлик, яхшилик, меҳру саховат ва инсоний мурувватни ардоқлаб келган. Буюк бобокалонимиз Алишер Навоий ҳам қайта-қайта улуғлаган бу умуминсоний фазилатлар, айниқса ҳозирги йўқчилик, қимматчилик шароитида муҳим аҳамият касб этади. Шу жиҳатдан олганда тиббиёт олимлари А. Усмонхўжаев ва Т. Бобохўжаевнинг «Халқ сўзи» рўзномасининг 1991 йил 16 май сонида эълон қилинган «Бир дардкаш нашр бўлса...» сарлавҳали мақолалари таҳсинга лойиқ. Биз муаллифларнинг бу мақолада илгари сурган таклиф ва мулоҳазаларига тўла қўшилган ҳолда «Мурувват» рўзномасини нашр қилиш вақти келган деган фикрни қўллаб-қувватлаймиз ва мутасаддилар бу масалани ижобий ҳал этадилар, деб умид қиламиз.

Ҳамидулла ДАДАБОЕВ,
Зиёдулла ҲАМИДОВ,
филология фанлари номзодлари.

Бош муҳаррир вазифасини бажарувчи: Н. С. САЪДУЛЛАЕВ.

Таҳрир ҳайъати: А. А. АБДУЛЛАЕВ, Ф. Й. АБДУРАҲИМОВА, И. Г. ВОЛКОВ, Д. М. ҒУЛОМОВА, С. С. ҒУЛОМОВ, З. И. ЕСЕНБОЕВ, А. И. КОВАЛЕВ (масъул котиб), Л. П. ҚАЮМОВ, М. МУҲАММАДҚУЛОВА, С. Ф. МУҲИДДИНОВ (масъул котиб), Т. Э. НАЗАРОВ (бош муҳаррир ўринбосари), З. Қ. НОРМУҲАМЕДОВ, Л. Н. ПАК (бош муҳаррир ўринбосари), Т. Р. ПИДАЕВ, М. РЎЗИМАТОВ, О. Р. САИДОВ (бош муҳаррирнинг биринчи ўринбосари), В. Н. СИГЕДИН, Ш. ТЕМУРОВ, Т. ҲОБИЛОВ (Тоҳир МАЛИК).

МУАССИС: Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши
МАНЗИЛГОҲИМИЗ: 700000, ГСП
Тошкент шаҳри, Ленинград кўчаси, 19-уй
Телефонлар: 32-09-67, 33-07-48. Индекс: 64608. Буюртма № 5837.
118800 нусхада чоп этилади.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри, 700083. Ленинград кўчаси, 32-уй. Босишга топшириш вақти 21.00 Босишга топширилди: 23.00. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12